

ZAUR USTAC

GÜL ƏTİRLİ KİTAB

(monoqrafiya)

(YAZARLAR DƏRNƏYİ)
LIX KİTAB

Bakı - “USTAC.AZ” nəşrləri – 2026

“GÜL ƏTİRLİ KİTAB”

Zaur Ustac (Mustafayev Zaur Mustafa oğlu)
“Gül ətirli kitab” (monoqrafiya)

Azərbaycan dilində. Bakı - “USTAC.AZ” nəşrləri - 2026, 94 səh.

Ön söz: Hacıxanım Aida

Redaktor: Günnur Ağayeva

Naşir: Tuncay Şəhrili

Qəndabın (Əliyeva) “Ətirli güllər” kitabı haqqında olan bu monoqrafiya “Yazarlar” jurnalının Yaradıcılıq Komissiyasının qərarına əsasən (26.01.2026-cı il protokol № 18) çap olunur.

MÜSTƏQİL YAZARLAR KONFEDERASIYASI
“Yazarlar” jurnalının xüsusi buraxılışı (QN : 2319).
LIX buraxılış. Yazarlar XB N:059 (121) 26.01.2026.
Kod: 080-04-MZM-14-20-26

©Yazarlar.az, 2026.

©Ustac.az, 2026.

©Z.Ustac, 2026.

ÖN SÖZ

“GÜL ƏTİRLİ KİTAB”

XƏFİF SÜBH MEHİ

(Zaur Ustacın “Gül ətirli kitab”ına ön söz)

Bu yazı tanınmış şair-ədəbiyyatşünas alim Qəndab Haqverdi – Əliyeva Qəndab Əjdər qızının “Ətirli güllər” kitabına həsr edilmiş Zaur Ustacın “Gül ətirli kitab” adlı monoqrafiyasının ön sözü kimi düşünülmüş ümumi publisistik məqalə xarakteri daşıyır. Məqsədimiz bir kitabı sadəcə təqdim etmək deyil, o kitabın ruhu, ətiri, mənəvi yükü və ədəbi taleyi haqqında oxucuya bütöv bir təsəvvür yaratmaqdır. Ədəbi cameədə xüsusi təşəbbüskarlığı ilə seçilən tanınmış şair, yazıçı, publisist, tərcüməçi, nəşir Zaur Ustacın “Kitab haqqında kitab” seriyası, “Dost sözü” kimi layihəsi və digər ədəbiyyatın inkişafına xidmət edən uğurlu tapıntıları təqdirəlayiq haldır.

Ədəbiyyat bəzən səsdir, bəzən söz, bəzən isə qoxudur. Qoxu – ən dərin yaddaşdır. Uşaqlığı, itkiləri, sevincləri, ana nəfəsini, torpaq iyini bir anın içində geri qaytara bilən sehrli açardır. Qəndab xanımın “Ətirli güllər” kitabı da məhz belə bir yaddaş kitabıdır – oxucunu gündəlik həyatın bozluğundan ayıraraq sözün, duyğunun və xatirənin gül qoxulu bağlarına apararaq bir ədəbi səyahət. Kitab haqqında kitab yazan Zaur Ustacın peşəkar təbliğatçılıq qabiliyyəti məhz “Gül ətirli kitab”la özünü bütün çalarları ilə bürüzə verir. Qəndab xanımın “Ətirli güllər” kitabına baxdıqda vizual olaraq nəzm və nəsr nümunələrindən ibarət mətnlər toplusu görürük. Zaur Ustacın bu kitab haqqında olan kitabına (monoqrafiyasına) – “Gül ətirli kitab”a baxdıqda isə gözlərimiz qarşısında tamamilə başqa mənzərə canlanır. Zaur Ustac “Ətirli güllər” kitabında olan bu mətnləri bayatılar, şeirlər, etüdlər, miniatürlər, esselər, hekayələr olmaqla sistemləşdirərək oxucuya ayrı-ayrılıqda asan “həzm olunacaq” – mənimsəniləcək şəkildə təqdim edir. Kitabı bizim üçün sadə – hamı üçün anlaşılacaq dildə izah edən və vərəqləyir. izah edir ki, filologiya elmləri doktoru Rəhim Əliyevin redaktorluğu və ön

sözü ilə 2020-ci ildə “Qanun” nəşriyyatında nəfis tərtibatla işıq üzü görmüş bu kitab, zahirən bədii mətnlər toplusu təsiri bağışlasa da, əslində bir dünya modelidir. Bu dünyada bayatılar, şeirlər, hekayələr, esselər, miniatürlər və etüdlər eyni mənbədən — insan ruhunun səmimi qatlarından qidalanır.

Zaur Ustac kitab hələ açılmamış üzqapağı barədə qeyd edir ki, “Ətirli güllər” kitabı oxucuya hələ açılmamışdan çox söz deyir. Üz qabığındakı vizual həll, rəng seçimi və xüsusilə önə çıxarılan cümlə — “Qızıl gül deyib keçməyin, dünyada genləri dəyişdirilməyən, yəni, gerçək güllərdən biridir bu gül!” — müasir dövrün saxtalaşdırılmış münasibətlərinə, süni duyğularına qarşı səssiz, lakin qəti bir etirazdır.

Bu cümlə təkcə güldən danışmır. Bu, dəyişməyən insan xarakterinin, mədəni kökün, əsil sözün manifestidir. Qəndab xanımın poeziyası da məhz bu mövqedən doğur: genləri dəyişdirilməmiş söz, saxtalaşdırılmamış duyğu, ideoloji yox, insani poeziya.

Üz qabığında güllərlə yanaşı təqdim olunan qadın obrazı — müəllifin real fotosu əsasında yaradılmış bu təsvir — düşünən, xatırlayan, susaraq danışan insanın simvoludur. Bu qadın konkret bir şəxs olmaqdan çox, insan ruhunun ümumiləşdirilmiş portretidir. O, təbiətlə eyni müstəvidə dayanır; çünki Qəndab poeziyasında insan təbiətdən ayrı deyil — onun davamıdır.

Zaur Ustac kitabın ilk səhifəsində oxucunu qarşılayan dörd misra təsadüfi seçilmədiyini xüsusi vurğulayır:

Saralmış yarpaqlarda

Quru nəfəsdir şeir!

İnsanların səsində

İlahi səsdir şeir!

Bu bənd “Ətirli güllər”in poetik manifesti olduğu kimi, “Gül ətirli kitab”ın da yol göstərən bələdçisi rolunda çıxış edir. Burada şeirə münasibət açıq şəkildə ortaya qoyulur: şeir forma deyil,

“GÜL ƏTİRLİ KİTAB”

haldır; bəzək deyil, vicdandır; söz oyunu yox, ruhun səsidir.

“Saralmış yarpaqlar” zamanın, faniliyin, yorulmuş duyğuların simvolu kimi çıxış edir. “Quru nəfəs” isə ruhdan qopmuş, mexaniki sözə işarədir. Amma şeir insanın səsinə — yəni ağrısında, sevincində, duasında, etirazında — yer alanda ilahiləşir. Qəndab xanımın poeziyası məhz bu ilahi səsin axtarışıdır.

Qəndab poeziyasında tez-tez rast gəldiyimiz bir cümlə var:

“Mən həqiqətlərimin olmadığı yerdə daha rahatam.”

Bu, realıqdan qaçış deyil. Bu, insanı əzən, sərtləşdirən, ruhu yaralayan həqiqətlərdən müvəqqəti uzaqlaşib öz iç dünyasına sığınmaqdır. Şair üçün poeziya məhz bu sığınacaqdır. Burada insan hələ sınımayıb, hələ safdır, hələ ana nəfəsi ilə yaşayır.

Ana obrazı Qəndab poeziyasının mərkəzində dayanır. Ana burada tək-cə valideyn deyil — mənəvi dayaq, ən böyük qorxuda çağırılan müqəddəs ünvan, bitməyən yuxusuz gecələrin təsəllisidir. Bu, fitri bir instinktin poeziyadakı təzahürüdür və oxucuya son dərəcə doğma gəlir.

Qəndab xanımın şeirləri müasir şəhər həyatının yaratdığı mənəvi ziddiyyətləri də incəliklə əks etdirir. Beton binalar, sürət, laqeydlilik və egoizm içində insanın tənha qalması bu poeziyada açıq hiss olunur. Onun lirik qəhrəmanı şəhərin boz simasına alışa bilməyən, təbiətin saf çiçəyi kimi solan bir ruhdur.

Bu poeziya milyonluq şəhərdə yaşanan ekzistensial təkliyin poetik salnaməsidir. Səs-küy içində səssizlik, izdiham içində tənha qalmaq — Qəndab şeirinin əsas fonudur. Və bu fon oxucuya yad deyil; əksinə, çox tanışdır.

Qəndab xanımın poeziyasını fərqləndirən əsas cəhətlərdən biri alim təfəkkürü ilə şair duyumunun vəhdətidir. O, sözə məsuliyyətlə yanaşır, şeiri təsadüfi emosiyanın məhsulu kimi deyil, mənəvi akt kimi dərk edir. Zaur Ustaca görə onun yaradıcılığı müəyyən məqamlarda Azər Turan, Namiq

Hacıheydərli, Qənirə Paşayeva, Kənan Hacı, Bəhrüz Niftəliyevin poetik düşüncə xətti ilə səsleşsə də (bir az diqqətli olsa, Zaur Ustacın bu fikrinin onun müxtəlif yazılarında rast gəldiyimiz təvəllüd məsələsinə əsaslanır), özünəməxsus ifadə tərzilə seçilir.

“Ətirli güllər”i Qəndab xanımın zəngin yaradıcılığından dərilmiş zərif bir qönçə kimi təqdim edən Zaur Ustac sanki xəfif sübh mehi kimi əsərək bu qızıl gül qönçəsinin ətrini — xoş rayihəsini gözəl dünyamızın dörd bir tərəfinə yayır. Bu kitab onun ilk şeirlər toplusu “Səni elə sevdim ki!..”dən başlayan ədəbi yolunun yetkinlik mərhələsinin göstəricisidir. Bayatıdan essəyə, miniatürdən hekayəyə qədər bütün janrlarda müəllif eyni səmimiyyəti, eyni məsuliyyəti qoruyur.

“Gül ətirli kitab” adlandırdığımız bu monoqrafiya Qəndab Haqverdi – Əliyevanın yaradıcılığına bir oxucu baxışı, bir ədəbi etiraf, bir mənəvi borc kimi düşünülüb. Çünki belə poeziya haqqında susmaq olmaz. Bu poeziya oxucunu oxumağa yox, düşünməyə, xatırlamağa, öz içinə qulaq asmağa vadar edir.

Bu yazını belə yekunlaşdırmaq olar; Zaur Ustac “Gül ətirli kitab”ı ərsəyə gətirməklə ədəbi cameədə haqqında dolaşan “Kitab adam” ifadəsinin təsadüf olmadığını bir daha təsdiqləyir.

“Gül ətirli kitab” bizə bir həqiqəti xatırladır:

bəzən insanı yaşadan gerçəklik deyil, ondan qaçıb sığındığı poeziyadır. Qəndab xanım bu poeziyanın sadıq, cəsarətli, səmimi daşıyıcılarından və yaradıcılarından biri, Zaur Ustac isə bu zəngin xəzinənin ən etibarlı keşikçisidir. Tutduqları müqəddəs yolda hər iki qələm dostuma uğurlar arzulayıram!

26.01.2026. Ağdam.

Hacıxanım Aida,
kitabşünas-bibliograf

GİRİŞ

BİRİNCİ YAZI – GİRİŞ

Salam olsun, çox dəyərli oxucum! Bu dəfə söhbətimizin mövzusu tanınmış şair -ədəbiyyatşünas alim, hər sözündən, əməlindən bütöv Azərbaycan boylanın Qəndab (Qəndab Haqverdi – Əliyeva Qəndab Əjdər qızı) xanımın “Ətirli güllər” kitabı haqqında olacaq. Bu söhbətimiz zamanı yeganə istinad edəcəyim mənbə kitabın əlimdə olan filologiya elmləri doktoru Rəhim Əliyevin redaktorluğu və ön sözü ilə 2020-ci ildə Azərbaycan Respublikası, Bakı şəhərində, 136 səhifədən ibarət xüsusi tərtibatla, nəfis şəkildə “Qanun” nəşriyyatında nəşr olunmuş variantı olacaq. Kitabda müəllifin insanı məst edərək, dünyamızın ovqatı təlx edən bütün eybəcərliklərindən ayırır müşki-ənber qoxulu “altından çaylar axan Ədn cənnətləri”nə, nağıllar aləminə səyahətə götürən gül ətirli bayatıları, şeirləri, və ibrətamiz hekayələri, esseləri, miniatürləri, etüdləri toplanıb. Bu yazımı gələcəkdə ayrıca kitab şəklində çap olunacaq “Gül ətirli kitab” adlı monoqrafiya üçün müqəddimə kimi nəzərdə tutduğuma görə filologiya elmləri doktoru Rəhim Əliyevin kitaba yazdığı əhatəli ön sözə, ümumilikdə kitabın tərtibatına söykənərək müəllif və kitab haqqında ümumi məlumat verməyə çalışacağam. Kitabı əlimizə alanda diqqət ilk cəlb edən üz qabığındakı rəsm və müəllifin və ya redaktorun önə çıxartdığı *“Qızıl gül deyib keçməyin, dünyada genləri dəyişdirilməyən, yəni, gerçək güllərdən biridir bu gül!”* cümləsidir. Bu qatmanlı cümlənin ifadə etdiyi məna çalarları hər bir oxucunu öz dünyasına götürür. Bu cümlə məni öz uşaqlığıma, yeniyetməlik çağlarıma götürdü. Ağdam rayonunun Yusifcanlı kəndinin düz mərkəzində yerləşən həyətimizin tən ortasında olan çəkil (tut) ağacının ətrafındakı qızıl gül kolları gözümün önünə gəldi. Həmin günləri yaşadım. Ən maraqlısı odur ki, bu assosasiya dəyişmir, kitabı hər əlimə götürəndə isə eyni yerdən başlamalı oluram; xəyalən həyətimizə gedir, 13-15 yaşlarında

“GÜL ƏTİRLİ KİTAB”

bir yeniyetmə oluram. Həmin qızıl gül kollarından toplayaraq, üzərində sinif yoldaşlarımla adlarını yazdığım (indi də – 24 May 2024 – qoruyub, saxladığım) quru ləçəklər gözümün önünə gəlir. Hər ləçək bir insan, insan taleyi olur...

Rəsmdə ilk baxışdan bir kitab üz qabığı ilə qarşılaşırıq. Lakin bu, sadəcə dizayn elementi deyil, dərin mənəvi-emosional yük daşıyan vizual mətndir. “Ətirli güllər” adı altında təqdim olunan bu obraz bütöv bir düşüncə dünyasını, qadın ruhunun incəliyini (1963 – cü il təvəllüdlü – 1951, 1975, 1987, ..), təbiət və insan arasında pozulmayan bağları simvolizə edir.

Üz qabığında yaşıl yarpaqların fonunda açan çəhrayı güllər həyatın, saflığın və təbiətin əzəli ahəngini, tamlığı, bütövlüyü xatırladır. Gül motivi burada klassik bəzək funksiyasından çıxaraq fəlsəfi mənə qazanır. Gül – kökü torpaqda, üzü işıqda olan varlıqdır; insan kimi. Xüsusən də alt hissədə yer alan fikir — “Qızılgül deyib keçməyin, dünyada genləri dəyişdirilməyən, yəni, gerçək güllərdən biridir bu gül!” — müasir dünyanın saxtalaşdırılmış dəyərlərinə qarşı bir etiraz, təbiiliyə və əsilliyə çağırış kimi oxunur. Bu cümlə təkcə güldən yox, həm də dəyişməyən insan xarakterindən (1963 – cü il təvəllüdlü – 1951, 1975, 1987, ..), saf duyğulardan, mənəvi kökdən danışır.

Rəsmdə təsvir olunan qadın obrazı (müəllifin real öz fotosu əsasında) xüsusilə diqqət çəkir. Onun başını bir qədər yana əyib düşüncəyə dalması daxili sükutu, xatirələrlə dolu bir ruh halını ifadə edir. Bu duruş nə kədərli, nə də tam sevinc içindədir – bu, düşünən, hiss edən, yaşayan insanın duruşudur. Qadın burada konkret bir şəxs deyil, ümumiləşdirilmiş insan ruhunun simvoludur. O, güllərlə eyni müstəvidə təqdim olunur: sanki

təbiətin bir parçasıdır, yaxud təbiət onun daxili aləminin davamıdır.

Rəng seçimi də təsadüfi deyil. Yaşıl rəng ümidin, yenilənmənin və həyatın rəngidir. Çəhrayı isə zəriflik, sevgi, həssaslıq və yetkinlik deməkdir. Qara-ağ qadın portreti isə bu rənglərin fonunda daha da qabarıq və insanın daxili aləmi ilə xarici dünyanın rəngarəngliyi arasında kontrast yaradır. Bu kontrast bizə xatırladır ki, insanın daxilində bəzən sükut, bəzən sual, bəzən də cavabsızlıq hökm sürür, amma ətraf aləm öz axarı ilə çiçəkləməyə davam edir.

Publisistik baxımdan bu rəsmi müasir dövrə ünvanlanan sakit, amma təsirli bir çağırış kimi dəyərləndirmək olar. Texnologiyanın, süni dəyişikliklərin, “geni dəyişdirilmiş” münasibətlərin artdığı bir zamanda bu üz qabığı orijinallığın, kökə bağlılığın və mənəvi saflığın müdafiəsinə qalxır. “Ətirlilə güllər” təkcə gül deyil, təkcə qadın deyil – bu, dəyişməyən dəyərlərin, ruhun ətrinin simvoludur.

Ümumilikdə, bu mənzərə oxucunu səssizcə düşündürür, onu zahiri gözəllikdən daxili dərinliyə doğru aparır. O, bizə xatırladır ki, hər gülə sadəcə gül kimi baxmaq olmaz, bəzən bir gül bütöv bir həyat fəlsəfəsini daşıyır. Eləcə də hər insan – xüsusən də susaraq düşünən insan – içində açılmamış bir bağ gizlədir.

Kitabı açıyıq və ilk səhifədəcə belə bir bəndlə qarşılaşırıq:

***Saralmış yarpaqlarda
Quru nəfəsdir şeir!***

“GÜL ƏTİRLİ KİTAB”

İnsanların səsində

İlahi səsdir şeir!

Hələlik hər şey mükəmməldir; üz qabığındakı cümlə və girişdəki bu bir bənd artıq kitab barədə kifayət qədər müsbət fikir formalaşıdır bilir. “Yaxşı kənd yolundan, yaxşı ev qapısından bəlli olar” deyib atalar. Bilmirəm, mətnin (bəndin) ifadə etdiyi mənə ilə tam razılaşıdığımıza görə (mənim də 1975 təvəllüdlü olduğumu nəzərdən qaçırmayaq), ya hansısa başqa bir səbəbdən kitab maqnit kimi məni özünə çəkir. Bu bir bəndin təsirində növbəti vərəqləri çevirirəm, ancaq hələ də beynimdə analiz gedir. Min cür xəyallarla uğraşan beyin bu qısa, lakin dərin mənə qatlarına malik misraları Azərbaycan poeziyasının fəlsəfi-estetik gücünü bir daha nümayiş etdirən poetik nümunə kimi qəbul edir. Şeir zahirən sadədir, lakin məzmun etibarilə insan ruhunun, sözün və ilahi nəfəsin təmas nöqtəsində dayanır. Bu misralar oxucunu təkcə ədəbi zövqə deyil, həm də düşüncəyə, daxili səssizliyə və mənəvi oyanışa dəvət edir.

“Saralmış yarpaqlarda / Quru nəfəsdir şeir!” – deyə başlayan şeir üz qabığında xoş rayihəsinə qapıldığımız qızıl güllərin əhatəsində qəfildən peyda olan payız obrazı üzərindən həyatın keçiciliyini, zamanın amansız axarını və insan ömrünün faniliyini simvolizə edir. Saralmış yarpaq burada təkcə təbiət detallı deyil, həm də yaşanmış duyğuların, itkilərin, yorulmuş ruhun rəmzidir. “Quru nəfəs” ifadəsi isə sözün bəzən mexaniki şəkildə, ruhsuz səsləndirilməsinə işarədir. Şair bu misralarla oxucuya xatırladır ki, söz yalnız forma ilə kifayətlənəndə, daxili yangından, ruhdan qopanda öz canlılığını itirir.

Lakin Qəndab xanım poeziyanı bu səviyyədə saxlamır. Şeir ikinci misra cütlüyündə yeni bir mənə mərhələsinə yüksəlir:

“İnsanların səsində / İLAHİ səsdir şeir!”

Burada şair sözün və şeirin həqiqi missiyasını ortaya qoyur.

İnsan səsi — ağrı, sevinc, ümid, dua və etirazın cəmləndiyi məkan kimi təqdim olunur. Məhz bu səsdə şeir ilahiləşir, yəni adi ifadə vasitəsindən çıxaraq mənəvi bir gücə çevrilir. Şairə görə poeziya yalnız estetik zövq üçün deyil, insan ruhunu Tanrıya, həqiqətə, işığa yaxınlaşdırmaq üçündür.

Bu yanaşma Qəndab xanımın alim təfəkkürü ilə şair duyumunun vəhdətindən qaynaqlanır. Onun poeziyasında söz təsadüfi deyil, məsuliyyətlidir; emosional deyil, dərin düşüncə ilə yoğrulub. Şeir burada həm sosial, həm mənəvi, həm də fəlsəfi mənə daşıyır. Şair cəmiyyətə mesaj verir: əgər söz insanın səsinə, dərdinə, vicdanında yoxdursa, o, yalnız “quru nəfəs” olaraq qalacaq.

Publisistik baxımdan bu bir bənd müasir dövr üçün son dərəcə aktualdır. İnformasiya bolluğu, süni pafos, şablon ifadələr dövründə Qəndab xanımın bu misraları sözün saflığını, səmimiliyini müdafiə edən bir çağırışdır. Şair sanki xəbərdarlıq edir: poeziya da, ümumiyyətlə söz də insanın ruhundan qoparsa, mənasını itirər; amma insanın səsinə, taleyində, ağrısında yer alsın, ilahi bir gücə çevrilər.

Qəndab xanımın bu qısa şeiri Azərbaycan ədəbi düşüncəsində sözə münasibətin örnək təzahürü kimi dəyərləndirilə bilər. Bu misralar bizə xatırladır ki, şeir kağız üzərində deyil, insanın içində yaşayır. O, saralmış yarpaqlarda susa bilər, amma insan səsinə Tanrının nəfəsi kimi əbədiləşir. Məhz buna görə də Qəndab poeziyası oxucunu oxumağa yox, düşünməyə, hiss etməyə və öz daxilinə qulaq asmağa vadar edir:

“Mən həqiqətlərimin olmadığı yerdə daha rahatam” — bu cümlə təkcə bir şair etirafı deyil, həm də müasir insanın daxili

“GÜL ƏTİRLİ KİTAB”

ziddiyyətlərini açan fəlsəfi düşüncənin real inikası kimi ortaya çıxır. Bu sözlər Qəndab poeziyasının başlanğıc nöqtəsi, onun daxili dünyasının açarı kimi səslənir. Çünki Qəndab xanımın şeirləri faktların, sərt gerçəkliklərin deyil, hisslərin, yaddaşın, ana nəfəsinin, şəhər boğuntusunun poeziyasıdır.

Ədəbiyyat hər zaman duyğuların məktəbi olub. Oxucu da bu məktəbdə özünə bənzər ruhlar axtarır. Qəndab xanımı oxuyanlar onun nədən danışdığını anlayırlar — çünki o, hamının içində gizlənmiş, amma hamının dilinə gətirə bilmədiyi hissləri səsləndirir. Bu poeziya oxucuya yeni bir həmdəm, yeni bir daxili yol yoldaşı təqdim edir.

Qəndab xanım heç kimə bənzəməyən şairdir. Onu yaxından tanıyanlar bilirlər ki, şeirlərinin kökündə duran mətləblər onun kövrək, həssas daxili aləmindən qaynaqlanır. Bu kövrəklik zəiflik deyil — bu, duymaq cəsarətidir. “An”, “Alışmışam”, “Sevgi yağışı”, “Gerçək xəyal” kimi şeirlər sadə sözlərlə yazılsa da, dərin mənə çalarlarına malik rəngarəng nümunələrdir. Bu dərinlikdə hər bir insanın, xüsusilə yaradıcı ruhun “bir xalqın tarixi qədər zəngin” mənəvi aləmi görünür.

Qəndab xanım üçün ana obrazı poeziyanın mərkəzində dayanır. Şair duyğularını ifadə edərkən tez-tez anasının obrazına sığınır, onunla dərdləşir. Ana burada təkcə valideyn deyil — sığınacaqdır, təsəllidir, ən böyük qorxuda, ən ağır ağrıda insanın qeyri-iradi çağırdığı müqəddəs ünvandır. Qəndab xanım giley-güzarını da ona edir. Hətta bitməyən yuxusuz gecələrin sona çatması üçün belə ana nəfəsinə ümid bağlayır. Bu, fitri bir instinktin poeziyadakı təzahürüdür.

Qəndab poeziyasının əsas motivlərindən biri də müasir şəhər həyatının doğurduğu mənəvi ziddiyyətlərdir. İnsan ailədə, məktəbdə əziz-xələf kimi böyüyür, lakin çoxmərtəbəli binaların beton hücrələrində böyük dünyanın nəbzini itirir. Məktəbdən həyata atılanda isə şəhərin qəddar üzü ilə qarşılaşır: kobudluq, eqoizm, tamahkarlıq — bunlar təbiətin saf çiçəyini solmağa məcbur edir. Bu çiçəklər şəhərin boz simasına alışı bilmir və Qəndab xanımın şair kimi yaratdığı lirik qəhrəmanı da məhz bu solan çiçəklərdəndir.

Qəndab xanımın şeirləri milyonluq şəhərdə tənhalıqda boğulan insanın mənəvi tarixçəsidir. Gecə ilə gündüzün bir-birinə qarışdığı, səs-küy içində səssizliyin hökm sürdüyü bir ekzistensial təkliyin poeziyasıdır bu. Bu təkliyin səbəbi təkəcə tərbiyə və mühit deyil — bu, anadangəlmə bir həyat qavrayışıdır. Böyük Azərbaycan şairi Füzulinin dediği kimi, insan dünyaya ağlayaraq gəlir və Qəndab bir şair kimi bu ağrını ömür boyu içində daşıyanlardandır.

Bütün bu iztirabların içində şairin dözümlülüyü heyret doğurur. Daş-qaya kimi lal şəhərdə insanın bu qədər əzaba necə tab gətirdiyi sualı ortaya çıxır. Bəlkə də Qəndabın şair kimi gücü elə onun alim kimi agah olduğu həqiqətlərdən qaçıb sığındığı poeziyada, ana obrazında, xəyallarında gizlidir. O, həqiqətlərin olmadığı yerdə rahatlıq tapır — çünki o məkanda insan hələ özüdür, hələ safdır, hələ sınımayıb.

Qəndab poeziyası bizə bir həqiqəti xatırladır: bəzən insanı yaşadan gerçəkliyin özü yox, ondan qaçmaq cəsarətidir. Və poeziya məhz bu qaçışın ən dürüst, ən saf ünvanıdır. Qəndab xanım cəsarətli və səmimi şairdir. Bu xüsusiyyət onun alim kimi

“GÜL ƏTİRLİ KİTAB”

bir çox elmlərə vəqif olmasından qaynaqlanır. Onun yaradıcılığı daxili həyəcan motivlərinə görə və sözə məsuliyyətlə yanaşma baxımından müəyyən məqamlarda Azər Turanın, Namiq Hacıheydərlinin, Qənirə Paşayevanın, Kənan Hacınin, Bəhrüz Niftəliyevin dəsti-xəttilə üst-üstə düşsə də özünəməxsus ifadə tərzilə seçilir. Qəndab xanımın yaradıcılığının təbliği məqsədilə qələmə alınmış bu monoqrafiya “Giriş”, “Bayatılar”, “Şeirilər”, “Etüdlər”, “Minitatürlər”, “Essələr”, “Hekayələr” və “Yekun” olmaqla səkkiz bölümdən ibarətdir. Qeyd olunmuş bölmələr üzrə təfsilata keçməzdən əvvəl müəllif haqqında qısa arayış təqdim edirəm:

QISA ARAYIŞ

Qəndab — Qəndab Haqverdi — şair-ədəbiyyatşünas alim (Əliyeva Qəndab Əjdər qızı) — 5 oktyabr 1963-cü ildə Azərbaycan Respublikası, Bərdə rayonunda anadan olub. Ali təhsilini Bakı Dövlət Universitetində tamamlayıb. Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru (PhD) elmi dərəcəsi var. Namizədlik (PhD) dissertasiyası “Mirzə İbrahimovun bədii nəsrində Cənub mövzusu”, Doktorluq dissertasiyası isə “Cənubi Azərbaycanda milli-demokratik ədəbiyyat və folklor (1945–1979)” üzrə olan Qəndab xanım əsl ədəbiyyat fədaşidi. Təxminən 40-a yaxın elmi məqalə çap etmişdir, o cümlədən beynəlxalq bazalarda indeksləşdirilən jurnallarda nəşrləri də mövcuddur (10 beynəlxalq, 3 isə digər elmi nəşrdə, mənbə AMEA-nın saytı) . 2020-ci ildə XX əsr Cənubi Azərbaycan milli-demokratik ədəbiyyatının nümayəndəsi, el şairi Muradəli Qüreyşi Qaflantının əlyazmalarını aşkara çıxarmış, 200-ə yaxın şeiri köhnə əlifbadan latın əlifbasına transliterasiya edərək “Ulu Çinar” kitabını tərtib etmişdir. Bu işlə həmin şairin irsi Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinə daxil edilmişdir . 2022-ci ildə “Fəda şair Qaflantının həyatı və sənəti” adlı

monoqrafiyası çap olunmuşdu. Güney Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi ilə bağlı: “XIX-XX əsr Güney Azərbaycan el şairləri”, “XX əsr Güney Azərbaycan milli demokratik poeziyası” adlı iki antologiya nəşr etdirmişdir. “Sədyar Vəzifə Eloğlunun ədəbi fəaliyyəti”, “Güney Azərbaycan Folklorunda milli kimlik – şəhriyar həqiqəti” kimi elmi məqalələri Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinə verilmiş misilsiz töhfələr kimi dəyərləndirilməlidir.

Elmi əsərlərinin seçilmiş siyahısı:

Mirzə İbrahimov nəsrində Cənub mövzusu (2016)

Kurban Said'in “Ali və Nino” romanında fərqli toplumların baxış açısı (2019)

Çağdaş Güney Azərbaycan poeziyasında lirik psixologizm (2020)

Fədai şair Qaflantının həyatı və sənəti (2022)

Eldar Muğanlı poeziyasında sosial-siyasi motivlər (2022)

Hazırda AMEA Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutu, (Bakı şəhəri) Aparıcı elmi işçi vəzifəsində çalışır.

Çoxlu sayda bədii kitabların da müəllifi olan Qəndab xanım eyni zamanda Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin və Azərbaycan Jurnalistlər Birliyinin üzvüdür. Çağdaş ədəbi proseslərin fəal iştirakçılarından biri olan Qəndab xanım özü olduqca müxtəlif mövzularda yaratdığı nümunələrlə ədəbiyyatımızın fondunu zənginləşdirməklə kifayətlənməyib, digər şairlərin də xüsusilə cənublu şairlərin aşkarlanıb fondumuza daxil edilməsinə, tanınmasına böyük töhfələr verir. Təhqiqat mövzusu kimi ədəbi təhlilə cəlb etdiyim “Ətirli güllər” kitabı şairin xoş rayihəli gül bağçasından dərdiyimiz sadəcə bir qönçədir. Onun ilk şeirlər kitabı “Səni elə sevdim ki!..” adlanır.

II-VII YAZILAR

İKİNCİ YAZI – BAYATILAR

Azərbaycan xalq poeziyasının ən qədim və ən təsirli janrlarından biri olan bayatı, zamanın sınağından keçərək bu günə qədər gəlib çıxmış mənəvi xəzinədir. Bayatı – dörd misraya sığan bir ömür, bir nisgil, bir ümid, bir dua, bəzən də bir fəryaddır. Qəndab xanımın gül ətirli bu kitabında yer alan bayatılar “Anamın bayatıları” sərlövhəsilə təqdim olunur. Bu bayatıların içərisində ən çox diqqətimi cəlb edən 13-cü səhifədə ən aşağıdakı bayatı oldu:

***Araz, Araz, xan Araz,
Soltan Araz, xan Araz
Ayırmısan elləri
Eyləmişən qan Araz!***

bu bayatını bir neçə variantda eşitmişəm. Xüsusilə cənublu qardaş və bacılarımızın dilində son iki misranın fərqli olduğu variantlar mövcuddur. Mən isə bu bayatını aşağıda təqdim etdiyim variantda xatırlayıram:

***Araz, Araz, qan Araz,
Sultan Araz, xan Araz,
Otun, suyun qurusun
Mənim kimi yan Araz!***
bəzən isə;

***Araz, Araz, xan Araz,
Sultan Araz, xan Araz,
Otun, suyun qurusun
Alış, Araz, yan, Araz!***

yeri gələndə bütün tədbirlərdə səsləndirdiyim, haqqında yazdığım bu bayatı mənim əzbərimdə qalan ilk nəzm nümunəsidir. Gözümü açandan gün ərzində ən azı 10-15 dəfə

“GÜL ƏTİRLİ KİTAB”

nənəmin (ana nənəm Ağgül – Ağdam rayonu, Yusifcanlı kəndi – Əfkərli) ağzından eşitdiyim bu bayatını hələ oxumağa başlamazdan çox əvvəl şifahi əzbərləmişdim. Nəzərə alsaq ki, 5 yaşında Yaman əmim mənə əlifbanı öyrətmişdi və artıq sərbəst oxuya bilirdim, deməli bu bayatını 5 yaşından əvvəl əzbərləmişdim. Bütün sözlər eyni qalsa da, nənəm hərdən birinci misranın sonunda da “**xan Araz**” deyərdi, ancaq əksərən təqdim etdiyim kimi söyləyirdi. Bir də “**Mənim kimi yan Araz!**”ı və ya “**Alış, Araz, yan, Araz!**”ı sonda dəfələrlə təkrar edərdi. Nənəmin bu məqam üçün tutarlı səbəbləri çox idi. Ancaq onu ən çox yandıran gün ərzində dəfələrlə: “**cən ay bala**”, “**cən ay balalarım**”, – deyə xatırladığı müharibə (1941-45) vaxtı aclıq və xəstəlikdən tələf olmuş təxminən 5-11 yaş arası dörd qızının vaxtsiz ölümü idi.

HAŞİYƏ

Mürşüd və Ağgül cütlüyünün vaxtsiz tələf olmuş qızları; Təra, Emla, Şayə, Səringül bacıların dağıdılmış məzarları son illərdə məlum hadisələr zamanı, xüsusilə torpaqlarımız işğaldan azad ediləndən sonra ortaya çıxan bir-birindən ayrı salınmış bacıların qəbri məsələsində (Ağdam rayonu, Yusifcanlı kəndi qəbiristanlığında ortasından səngər keçən dörd bacının məzarı) xeyli müddət yerli və dünya mediasında gündəmi zəbt etmişdi. Həmin bacıların – doğmaca xalalarımın Mürşüd babam 1941-45-ci il müharibəsində olduğu vaxt həyətin doqqazına çıxıb ataları üçün dediyi bayatını da diqqətinizə çatdırmaq istəyirəm:

***Qoyun qoyun gəlsin,
Dərisin soyun gəlsin,
Ay ordakı camaat
Qaqamı* qoyun gəlsin.***

Kimisi mənim kimi nənəsinin adı ilə, kimi də Qəndab xanım kimi anasının adı ilə xatırladığı bu bayatılar məhz xalq yaddaşının

içindən doğan, ana laylası kimi könül oxşayan, eyni zamanda taleyin ağır yükünü daşıyan poetik nümunələrdir.

Qəndab xanımın yaradıcılığında bayatı, sadəcə folklor forması deyil, həyatın özüdür. Onun bayatılarında ana taleyi, ayrılıq ağrısı, Vətən nisgili, övlad həsrəti, zamanın amansızlığı və qadın qəlbinin səssiz fəryadı iç-içə keçir. “Anamın bayatıları” başlığı altında təqdim olunan nümunələr bunu açıq-aydın göstərir. Burada saz, aşiq, dağ, yol, gül, fal, şərbət kimi obrazlar sırf poetik bəzək deyil – bunlar xalqın minillik düşüncə sisteminin simvollarıdır.

“Əlində sazın nədi,

Tutmusan sazın nədi?” – misralarında saz təkcə musiqi aləti deyil, sözün, taleyin, dərdin ifadə vasitəsidir. Qəndab üçün saz həm yol yoldaşı, həm sirdaş, həm də həyatın ağır yükünü daşıyan bir rəmzdır. Aşiq obrazı isə xalqın vicdanı, sözün keşiyində duran mənəvi keşikçidir.

Qəndab xanımın bayatılarında qadın baxışı xüsusi yer tutur. Bu baxış nə pafosludur, nə də süni romantikdir. Bu baxış həyatın içindən gəlir. “Baladan ayrı düşmək”, “günlərin, ayların keçməməsi”, “gül balam qala yalqız” kimi ifadələr ana qəlbinin ən dərin qatlarından qopan səssiz fəryaddır. Bu bayatılarda ağrı qışqırmır, sadəcə danışır – sakit, təmkinli, amma sarsıdıcı bir dillə.

Qarabağ, Araz, ayrılıq mövzuları Qəndab xanımın bayatı dünyasında xüsusi poetik yük daşıyır. *“Araz, Araz, xan Araz, / Ayırmısan elləri”* misraları təkcə coğrafi ayrılığı deyil, tarixi ədalətsizliyi, parçalanmış taleləri ifadə edir. Araz burada çay olmaqdan çıxır, milli yaddaşın qanayan yarasına çevrilir. Qəndab

“GÜL ƏTİRLİ KİTAB”

bu ağrını hay-küylə deyil, bayatı sakitliyi ilə təqdim edir və məhz bu sakitlik oxucunu daha dərindən sarsıdır.

Qəndab xanımın bayatıları həm də bir dövrün sosial portretidir. *“Aşıq yamanca döyül, / Halım yamanca döyül”* deyən şairə, zamanla barışmayan, amma ümidini də itirməyən xalqın səsinə çatdırır. Burada nə ümitsizlik var, nə də saxta nikbinlik. Burada həyatın olduğu kimi qəbulu və ona sözlə dirəniş var. Ümumi götürəndə isə, Qəndab xanımın bayatıları Azərbaycan xalq poeziyasının şah damarına bağlıdır. Bu bayatılar oxunmur, yaşanır; öyrədilmir, ötürülür; yazılmır, danışılır. Onlar ana laylası kimi qulaqda qalır, Vətən nisgili kimi ürəkdə sızlayır. Qəndab bu bayatılarla təkcə söz demir, xalq yaddaşını qoruyur, ana dilinin kövrəkliyini və gücünü eyni anda nümayiş etdirir.

Bu bayatı dünyası bir daha sübut edir ki, böyük poeziya üçün bəzən bir kitab yox, dörd misra kifayətdir.

İstər tərtibatçı qismində, istərsə də, müəllif olaraq Qəndab xanımın seçib təqdim etdiyi bayatı nümunələri milyon illik söz yaddaşımızın qorunması və təbliği baxımından ən zərif, ən duyğusal, ən ibrətamiz nümunələr kimi təqdirə layiqdir. Bayatıları “Anamın bayatıları” adı altında təqdim etməsi isə, kitab boyu janrından asılı olmayaraq bütün əsərlərində qırmızı xətt kimi keçən “Ana obrazı”nı yaşatmaq və təbliğ etmək baxımından əhəmiyyətlidir. “Ana” adı, “Ana” obrazı, anaya-anasına bağlılıq (1963 – bir fərd kimi) Qəndab xanımın bütün həyat və fəaliyyətində hiss olunur:

*Aman fələy, dad fələy,
Olma səni şad fələy.
İçirdiyin şərbətdən
Bir özün də dad fələy.*

Yeri gəlmişkən bu bayatını olduğu kimi dəfələrlə nənəmdən eşitmişəm. Qəndab xanımın seçib bu kitabına daxil etdiyi bayatılar hamısı mənə çox doğma gəldi. Böyük əksəriyyətini kiçik söz dəyişikliklərilə lap körpəlikdən çox eşitmişəm.

İnanıram ki, Qəndab xanımın təqdim etdiyi bu bayatılar və gələcəkdə tanış olacağımız digər əsərləri milli kimliyimizi xatırlatmaq baxımından çox faydalıdır.

Ümumiyyətlə oturmuş ailə institutumuzun, milli-mənəvi dəyərlərimizin qorunması yolunda çağırışlar və təbliği Qəndab xanımın həm alim, həm də şair kimi bütün fəaliyyətində əsas missiya kimi görünür.

Növbəti yazımızda Qəndab xanımın sirli-sehirli şeir dünyasına səyahət edəcəyik. Sona qədər həmsöhbət olduğunuz üçün təşəkkür edirəm. Hələlik.

*- *“Qaqə” – biz tərəflərdə “Ata”ya “Qaqə” (“Qaqə”) deyirdilər.*

“GÜL ƏTİRLİ KİTAB”

ÜÇÜNCÜ YAZI – ŞEİRLƏR

Tanınmış şair-ədəbiyyatşünas alim Qəndab xanımın şeirləri çağdaş Azərbaycan poeziyasının həm düşüncə, həm də duyğu qatlarını eyni anda hərəkətə gətirən, publisistik tutumu güclü olan poetik nümunələrdir. Onun şeirləri zahirən fərdi bir “mən”in daxili halını ifadə etsə də, əslində müasir insanın, xüsusilə də zamanla üz-üzə qalan ziyalının (nəcib xanımın) psixoloji, mənəvi və intellektual durumunu ümumiləşdirir.

“Hər yer başqa, Vətən başqa!” (səh. 15)

Bəşər övladının mənəvi yaddaşında Vətən anlayışı hər zaman xüsusi, toxunulmaz bir mövqedə dayanıb. Bu anlayış təkcə coğrafi məkan deyil, ana südü kimi halal, ilk söz kimi müqəddəs, məzar daşı kimi əbədi bir dəyərdir. Tanınmış şair və alim Qəndab xanımın “Hər yer başqa, Vətən başqa!” adlı şeiri məhz bu ali dəyərin poetik-fəlsəfi təcəssümüdür.

Şairin şeirə başlıq formasında təqdim etdiyi bu fikir oxucunu qəti bir həqiqətlə üz-üzə qoyur:

“Hər yer başqa, Vətən başqa!”

Şair bu ifadə ilə dünyanın nə qədər rəngarəng, cazibədar olmasına baxmayaraq, Vətənin yeri heç nə ilə əvəz olunmayan mənəvi zirvə olduğunu vurğulayır.

Qəndab Vətəni ulduzla, işıqla, yol göstərən mənəvi mayakla eyniləşdirir:

***“Göylərində ulduz olan,
Yollarıma işıq salan...”***

Burada Vətən insan taleyinin istiqamətverici qüvvəsi kimi təqdim olunur. O, insanı həm fiziki, həm də mənəvi zülmətdən çıxaran işıqdır. Şair üçün Vətən – bu dünyadan insana qalan ən

qiymətli mirasdır, “cananın gözü”, yəni sevgilinin baxışı qədər əzizdir.

Şeirin ən təsirli qatlarından biri Vətən–Ana obrazıdır:

***“İlk dil açıb söylədiyim,
O ANA sözüdür VƏTƏN!”***

Bu misralar Vətənin ana ilə eyniləşdirildiyi klassik, lakin heç vaxt köhnəlməyən milli düşüncə modelini əks etdirir. Burada Vətən bioloji yox, mənəvi ana kimi təqdim olunur. İnsan dil açanda ilk dəfə “ana” dediyi kimi, Vətəni də şüurunun ən ilkin, ən saf qatında daşıyır.

Qəndabın poetik dünyasında Vətən həm həyatın başlanğıcı, həm də son nöqtəsidir. Qəbir daşı obrazı bu mənada xüsusi simvolik yük daşıyır:

***“Qəbir daşım ağac ola,
Çiçək aç, bir gün sola...”***

Bu misralar Vətənin insan ömrünü doğumdan ölümə qədər əhatə etdiyini göstərir. Ölüm belə Vətəndə bir gözəlliyə çevrilir; qəbir daşı ağac olur, çiçək açır. Bu, torpaqla insan arasında müqəddəs bir dövriyyənin poetik ifadəsidir.

Şair Vətəni körpənin üzündəki təbəssümə, saflığa, gələcəyə bağlayır. Körpə obrazı Vətənin sabahı, davamı və ümididir. Bu yanaşma Qəndabın Vətəni yalnız keçmişin xatirəsi kimi deyil, gələcəyin məsuliyyəti kimi də dərk etdiyini göstərir.

Şeirin digər qatında Vətən artıq passiv sevgi obyektı deyil, aktiv qoruyucu, mübariz ruhdur:

“GÜL ƏTİRLİ KİTAB”

***“Ocaqlara alov çatan,
Bəd gözlərə ox tək batan...”***

Burada Vətən həm istilik verən ocaq, həm də düşməne qarşı sipərdir. Qəndab xanım Vətəni sevgi ilə yanaşı, müqavimət, qeyrət və mənəvi güc rəmzi kimi təqdim edir. Bu, xüsusilə müasir Azərbaycan tarixinin yaşadığı sınaqlar fonunda son dərəcə aktual və təsirlidir.

Şeir in sonluğa doğru artan emosional gərginliyi Vətənin adının çəkilməsi ilə yerin-göyün titrəməsi obrazında kulminasiya nöqtəsinə çatır. Bu, Vətənin tək-cə bir anlayış deyil, kosmik miqyasda mənəvi güc olduğunu ifadə edir.

Qəndab xanımın “Hər yer başqa, Vətən başqa!” şeiri sadəcə poetik nümunə deyil, bu şeir oxucunu tək-cə duyğulandırmır, onu düşünməyə, dəyərləri yenidən ölçməyə vadar edir. Qəndab bir daha sübut edir ki, əsl poeziya yalnız söz oyunu deyil, xalqın ruhunun səsidir.

“Qədərə inanmasaydım” (səh. 20)

Qəndab xanımın “Qədərə inanmasaydım” şeiri Azərbaycan poeziyasında insanın alın yazısı ilə apardığı ağır, dramatik və eyni zamanda fəlsəfi mübarizənin poetik salnaməsi kimi oxunur. Bu şeir tək-cə şəxsi taleyin etirafı deyil, bütövlükdə insanın qismət, ilahi hökm, ağır və dözümlü qarşısında daxili üsyanının, sarsıntısının və sonda gəldiyi mənəvi nəticənin bədii ifadəsidir.

Şeirin ilk misralarından oxucu güclü emosional gərginliklə üz-üzə qalır. **“Qədərə inanmasaydım”** deymi şeirin leytmotivinə çevrilərək həm etirazın, həm də etirafın rəmzi olur. Şair sanki öz-özünə hesabat verir: əgər qismət olmasaydı, bu qədər ağrıya,

bu qədər sınağa dözmək mümkün olmazdı. Burada “*dəli olana qədər başına döymək*” ifadəsi insanın çıxılmazlıq qarşısında yaşadığı ruhi böhranın son həddini göstərir. Qəndab taleyin qarşısında aciz qalan, amma bu acizliklə barışmayan insan obrazını yaradır.

Şeirin mühüm məziyyətlərindən biri onun obrazlı dilidir. Göz yaşı ilə daşlanmaq, daş olub göyermək, daşların göz yaşının ürəyin başına düzülməsi kimi metaforalar yalnız fərdi kədər deyil, daşlaşmış dərdin, sözə çevrilmiş izzətin poetik mənzərəsini yaradır. Daş burada həm sərt taleni, həm də susqun ağrını təmsil edir. Şair göstərir ki, bəzən insan daş kimi görünür, amma daxilində göz yaşı axır, ağrı böyüyür, dərd dərin yuva salır.

Qəndab xanımın şeirində taleyə münasibət birmənalı deyil. Burada nə kor-koranə təslimçilik var, nə də üsyanın son həddi. Şair qismətə etiraz edir, onu çağırır, ona “*əlini çək*” deyir, bağırır, söyür, hayqırır. Bu hayqırımlar insanın Allaha ünvanlanan suallarını, içində yığılıb qalan narazılıqları xatırladır. Lakin bütün bu emosional partlayışların fonunda dərin bir inam da gizlənir: “*İkimiz də Allahın, / Mənsə Sənin qulunanm!*” Bu misra şeirin fəlsəfi kulminasiyasıdır. İnsan taleyə qarşı çıxsa da, onun ilahi mənsəyini inkar etmir.

Şeir son hissələrində ağrının başqa bir mərhələsinə keçid hiss olunur. Artıq bu, təkçə fəryad deyil, həm də öyrəşmə, bəzən həтта uyuşma halıdır. “*Zəhərli ilan kimi / Hər şeyə birçə damla / Zəhərimi qatmağa, / Şirin yuxu yatmışam!*” misraları dərdin insan ruhunda necə adiləşdiyini, ağrının həyatın ayrılmaz hissəsinə çevrildiyini göstərir. Bu, faciənin ən ağır mərhələsidir – ağrı ilə yaşamağı öyrənmək.

Qəndab xanımın “Qədərə inanmasaydım” şeiri oxucunu sadəcə duyğulandırmır, onu düşünməyə vadar edir. İnsan nədir?

“GÜL ƏTİRLİ KİTAB”

Qismət nədir? Harada üsyan başlayır, harada iman bitir? Bu suallar şeirin alt qatında daim yaşayır. Şair öz şəxsi taleyindən çıxış etsə də, ümumbəşəri bir problemə – insanın yazısı ilə münasibətinə işıq salır.

Bu şeir Qəndabın yalnız şair kimi deyil, həm də alim təfəkkürlü düşünən, həyatın mahiyyətini sorğulayan bir söz adamı olduğunu sübut edir. “Qədərə inanmasaydım” – həm ağrının etirafı, həm insanın öz taleyi ilə dialoqu, həm də poeziyada dərdin, dözümin və inamın dərin bədii ifadəsidir. Belə əsərlər oxucunun yaddaşında qalır, çünki onlar təkəcə oxunmur, yaşanır.

“Sevgi ilə baxsan, əgər!” (səh. 36)

Qəndabın “Sevgi ilə baxsan, əgər!” şeiri oxucunu sadəcə poetik mətnlə deyil, dərin fəlsəfi düşüncə ilə üz-üzə qoyan, insanın həyata, cəmiyyətə və öz daxilinə münasibətini yenidən nəzərdən keçirməyə çağıran sanballı bir ədəbi nümunədir. Bu şeir Qəndab poeziyasının əsas cizgilərini – humanizm, həyatın ziddiyyətli mahiyyəti, sevgi prizmasından baxış və dəyişən dünyanın dərkə kimi mövzuları özündə bütöv şəkildə ehtiva edir.

Şeirin ana xətti baxış fəlsəfəsi üzərində qurulub. Müəllif oxucuya israrla xatırladır ki, dünya insanın baxışından asılı olaraq dəyişir. **“Diqqətlə baxsan, əgər, / Sevgi ilə baxsan, əgər!”** misraları sadəcə çağırış deyil, mənəvi mövqe manifestidir. Qəndaba görə, sevgi ilə baxmaq – anlamaq, bağışlamaq, duymaq və hiss etmək deməkdir. Bu baxış insanı təkəcə ətraf aləmlə deyil, özü ilə də barışdırır.

Şeirdə xüsusi diqqət çəkən məqamlardan biri insanın daxili ikililiyinin bədii ifadəsidir:

***“Hər böyüyün gözündə
Hüzünlü bir uşaq var,
Hər uşağın köksündə
Sevinc məşəli yanar!”***

Bu misralarda şair yaşın bioloji anlayışdan daha çox mənəvi kateqoriya olduğunu vurğulayır. Böyüklərin içində sönməyən uşaq kədəri, uşaqların qəlbində alıxan sevinc məşəli həyatın paradokslarını poetik dillə təqdim edir. Qəndab bu yolla oxucuya insan ruhunun mürəkkəb, lakin canlı bir sistem olduğunu anlatmağa nail olur.

Şeirin davamında həyatın dəyişkənliyi və qaçılmaz sonluq mövzusu ön plana çıxır. “Həyat dəyişimdədir” fikrinin təkrarı sadəcə zamanın axışını deyil, insan taleyinin də fasiləsiz transformasiyada olduğunu göstərir. Bu dəyişkənlik fonunda “mənim kimi doğulub, mənim kimi ölərsən” misrası ümumbəşəri taleyin bərabərliyini vurğulayır. Burada nə rütbə, nə ad, nə də sosial status fərq yaradır – insan doğulur və ölür, amma bu iki məqam arasında necə yaşadığı əsasdır.

Qəndabın poeziyasında ağrı və ümid yanaşı addımlayır. ***“Hər titrəyən dodaqdan / Həsrət nidası qopar”*** misrası insan iztirabının səssiz fəryadını simvolizə edirsə, “Hər açılan çiçəklə təzə-tər arzu açar” misrası həyatın yenilənmə gücünü göstərir. Bu qarşıdurma şeirin publisistik ruhunu gücləndirir, onu tək-cə fərdi duyğuların deyil, cəmiyyətin mənəvi durumunun bədii aynasına çevirir.

Şeirdə diqqətçəkən mühüm məqamlardan biri də sözə və şeirə münasibətdir:

***“Hər canlıda, cansızda
Necə-necə şeir var!”***

“GÜL ƏTİRLİ KİTAB”

Hər yazılan şeirə

Neçə-neçə ürək yar!”

Bu misralar Qəndab xanımın şair məsuliyyətinə verdiyi yüksək dəyəri ortaya qoyur. Şeir onun üçün sadəcə estetik mətn deyil, insan qəlbinə toxunan, onu yaralaya və ya sağalda bilən güclü bir mənəvi alətdir. Burada publisistik düşüncə açıq şəkildə hiss olunur: söz məsuliyyətdir, söz taledir.

“Sevgi ilə baxsan, əgər!” şeiri oxucunu dünyaya, insana və həyata yeni gözlə baxmağa çağıran dərin mənalı, ictimai-fəlsəfi yükü ağır olan bir poetik çağırışdır. Qəndab bu əsərdə sevginin yalnız romantik hiss deyil, düşüncə təzi, həyat fəlsəfəsi olduğunu sübut edir. Şeir bizi biganəlikdən uzaqlaşdırır, diqqətli olmağa, hiss etməyə və ən əsası – sevgi ilə baxmağa səsləyir.

“Yeni dünya” (səh. 58)

Ədəbiyyat bəzən zamanın aynasına çevrilir, bəzən də o aynanı sındırıb yeni bir baxış yaradır. Tanınmış alim-şair Qəndab xanımın “Yeni dünya” adlı bu şeiri məhz ikinci missiyanı daşıyan mətnlərdəndir. Bu şeir təkcə poetik düşüncənin məhsulu deyil, eyni zamanda müəllifin həyat, insan və cəmiyyət haqqında formalaşdırdığı mənəvi mövqenin poetik təcəssümüdür.

Şeir ilk misralardan oxucunu sarsıdır:

“İndi şeirlərimi

mən yuxuda yazıram,

İynəylə gor qazıram!”

Burada “yuxu” romantik rahatlıq yox, əksinə, ağırlı bir hal kimi təqdim olunur. Şair üçün yuxu – reallıqdan qaçış deyil, reallığın içində yaşanan ağır psixoloji gərginlikdir. *“İynəylə gor*

qazıram” metaforası yaradıcılığın nə qədər əzablı, nə qədər incə və səbr tələb edən bir proses olduğunu göstərir. Qəndab xanım poeziyanı komfort zonası yox, vicdan sınağı kimi dərk edir. Şeirin davamında müəllif yuxularla gerçəklik arasında sərt bir xətt çəkir:

***“Gözümü açan kimi
yuxuları unudub
Gerçəklərə yozuram,
Yuxulardan küsürəm!”***

Bu misralarda şairin romantik xəyallardan imtina edib, acı gerçəkliklə üz-üzə dayanmaq iradəsi görünür. Qəndab xanım üçün poeziya xəyalların bəzəyi deyil, həqiqətin açıq ifadəsidir. O, yuxulara yox, gerçəklərə üz tutur və bu seçim onun şair mövqeyinin əsas sütununu təşkil edir.

Şeirən ən sarsıdıcı məqamlarından biri insan obrazının təqdimatıdır:

***“Bədənim dişlək-dişlək,
Ruhum didik-didik...
İnsanlıqdan küsürəm!”***

Bu misralar artıq tək-cə fərdi ağrının deyil, ümumbəşəri məyusluğun ifadəsidir. Şair insanın insanı incitdiyi, mənəviyyətin parçalandığı bir mühitdə yaşamağın ağrısını poetik dildə qışqırır. “İnsanlıqdan küsürəm” demək asan deyil; bu, dərin müşahidənin, uzun düşüncənin və böyük ruh sarsıntısının nəticəsidir.

Qəndab xanımın şeirində cəmiyyət obrazı çox kəskin, lakin dəqiq metaforalarla təqdim olunur. İtlər obrazı simvolik xarakter daşıyır:

“GÜL ƏTİRLİ KİTAB”

***“Təklidə hər biri
quyruq bulayan,
Yal görəndə yalayan,
Birlikdə diş qıcayan, ...”***

Burada müəllif riyakarlığı, qorxaqlığı, fürsət düşəndə vəhşiləşən kütlə psixologiyasını ifşa edir. Bu, təkcə sosial tənqid deyil, əxlaqi diaqnozdur. Şair cəmiyyəti ittiham etmir, onu göstərir – olduğu kimi.

Şeirin son hissəsi isə artıq ümitsizlik yox, mənəvi qərar mərhələsidir:

***“Tərəzimi qururam!..
Zəm-zəm suyun içirəm,
Ədaləti biçirəm, / Buraxıb dünyaları
Yeni dünya seçirəm!..”***

Bu misralar Qəndab xanım poeziyasının fəlsəfi zirvəsidir. “Tərəzi” – vicdanın, “Zəm-zəm suyu” – mənəvi paklığın, “ədalət” isə ilahi və insani məsuliyyətin rəmzidir. Şair bu dünyanın eybəcərliklərini qəbul etmədiyini bildirir və öz daxili dünyasında yeni, təmiz, ədalətli bir aləm seçir.

“Yeni dünya” şeiri Qəndab xanımın yalnız şair yox, alim düşüncəsinə sahib bir ziyalı olduğunu bir daha təsdiqləyir. Bu şeir oxucunu düşündürür, narahat edir, öz daxili tərəzisini qurmağa vadar edir. Qəndab xanım poeziyada sözlə yox, məsuliyyətlə danışan sənətkarlardandır.

Bu şeir göstərir ki, əsl poeziya oxşamaq üçün deyil, oyatmaq üçün yazılır. Və Qəndab xanımın “Yeni dünya”sı oxucunu məhz bu oyanışa çağırır.

“İşıqda kölgə” (səh. 68)

Tanınmış alim-şair Qəndab xanımın “İşıqda kölgə” adlı şeiri çağdaş Azərbaycan poeziyasında həm məzmun, həm də düşüncə dərinliyi baxımından xüsusi yer tutan poetik nümunələrdəndir. Şeir təkcə fərdi duyğuların ifadəsi deyil, eyni zamanda insan taleyinə, yaddaşa, vicdana və zamanla üz-üzə qalan ruhun halına yönəlmiş geniş publisistik-fəlsəfi düşüncə mətnidir.

Şeirin əsas ideya oxu “ışığ” və “kölgə” anlayışlarının qarşılaşdırılması üzərində qurulub. Burada işıq klassik mənada yalnız ümid, aydınlıq, xeyir anlamı daşıyır. Qəndab işığın içində gizlənən kölgəni göstərir. Bu, həyatın paradoksudur: insan ən parlaq anlarında belə keçmişin ağrısını, xatirələrin sarsıntısını, taleyin ağır izlərini özündə daşıyır.

“Necə ki, yaşar işıqda kölgə!”

misraları şeirin ideya yekunudur. Şair açıq şəkildə bildirir ki, kölgə işığın yoxluğu deyil, onun ayrılmaz hissəsidir. İnsan da belədir – sevinci ilə kədəri, inamı ilə şübhəsi yanaşı yaşayır. Şeirin başlanğıcında təqdim olunan ana əlləri, körpəlik xatirələri, “qara, şəvə tellər” obrazı insan yaddaşının ən saf, eyni zamanda ən həssas qatına toxunur. Ananın titrəyən əlləri burada təkcə fiziki hal deyil, zamanın, həyatın ağır sınaqlarının simvoludur.

“Sən mənim dəyərimi hardan biləsən?!”

misrası ictimai çalar daşıyır. Bu sual təkcə konkret bir ünvana deyil, ümumən insanın insanı anlamamasına, dəyərin çox vaxt gec və ya heç dərk olunmamasına ünvanlanır.

“GÜL ƏTİRLİ KİTAB”

Şeirin ortasında kənd həyatına aid təsvirlər – ocaq başı, çatırtı, qoca köpəyin səsi, günahsız ulduzlar – milli-mənəvi yaddaşı oyadır. Bu səhnələr sadəcə nostalji deyil, xalqın köklərinə, sadə, saf dəyərlərinə qayıdır. Qəndab bu detallar vasitəsilə urbanlaşmış, sürətlənmiş dünyaya qarşı mənəvi müqavimət nümayiş etdirir.

“Ümidli yollarıma” ifadəsi göstərir ki, şair üçün keçmiş xatirələr geriyyə baxış yox, gələcəyə aparan mənəvi yol xəritəsidir.

“Düşməni uzaqda arama!” misrası artıq açıq publisistik çağırışdır. Şair burada cəmiyyətə səslənir: düşmən bəzən xaricdə deyil, insanın öz içində – qorxularında, laqeydliyində, vicdansızlığındadır.

“Sağ gözünü, sol gözün kimi.

Elə bax özün kimi,”

misraları insanı dürüstlüyə, özünüdərkətməyə, ikili standartlardan uzaq olmağa çağırır. Bu, yalnız poetik deyil, həm də etik mövqedir.

Qəndabın **“İşıqda kölgə”** şeiri şəxsi taledən ümumbəşəri həqiqətə yüksələn bir poetik düşüncə nümunəsidir. Alim təfəkkürü ilə şair duyumunun vəhdəti bu mətndə aydın hiss olunur. Şeir oxucunu yalnız duyğulandırmır, düşündürür, suallar qarşısında qoyur və insanı öz iç dünyası ilə üz-üzə gətirir.

Bu əsər sübut edir ki, əsl poeziya işıq göstərməklə kifayətlənmir, o işığın içindəki kölgəni də cəsarətlə göstərir. Məhz bu cəsarət Qəndab poeziyasını dəyərli və yadda qalan edir.

“Yan-yana” (səh. 70)

Şeirin mərkəzində duran əsas məqam “Gedək” kəlməsidir. Bu sadə, gündəlik söz Qəndab poeziyasında adi çağırış deyil, taleyüklü qərarın, həyat yolunun başlanğıc nöqtəsidir. Lirik qəhrəman bu sözü eşidərkən tərəddüd edir:

*“Sənmi yanlış söylədin,
Mənmi yanlış eşitdim?”*

Bu misralar insan münasibətlərində tez-tez rast gəlinən psixoloji halı – eşitmək istədiyini eşitmək qorxusunu ifadə edir. Burada şair oxucunu düşündürür: biz doğrudan da eşitdiyimizə inanırıqmı, yoxsa inanmaq istədiyimizə?

Şeirin ən təsirli məqamlarından biri səsin təqdimatıdır:

*“Səsin elə əziz, elə doğma
Səsləndi ki qulağımda
Elə bildim qovuşmuşam
İllər ilə axtardığım öz yarım!”*

Bu misralarda bəzi texniki problemlər olsa da, “*səs fiziki eşidilmə vasitəsi deyil, ruhun tanınma alətidir*” prinsipinə əsaslanaraq, ifadə etdiyi bədii-estetik mənanı yüksək qiymətləndirir və münasibət bildirmək istəyirəm. Qəndab xanım burada insanın daxili yaddaşına, genetik və mənəvi tanışlıq hissəsinə toxunur. “*İllərlə axtardığım öz yarım*” ifadəsi şeiri sırf romantik çərçivədən çıxararaq fəlsəfi müstəviyə daşıyır: insan bəzən bir səsdə, bir kəlmədə öz tamamlanmasını tapır.

Şeirin strukturunda diqqətçəkən məqam təkrarlar və daxili dialoqdur. “Gedək” kəlməsi dəfələrlə səslənir, lakin hər dəfə yeni məna qazanır. Əvvəl sual yaradır, sonra qorxu, daha sonra isə qətiyyət:

“GÜL ƏTİRLİ KİTAB”

***“Ancaq o an anladım ki,
Bir də belə “Gedək” desən,
Sözümü də, özümü də itirəcəm!”***

Burada sevginin və yaxınlığın insanı necə tamamilə öz ixtiyarından çıxara biləcəyi poetik dillə ifadə olunur. Bu artıq sevinc yox, taleyə təslim olmaqdır.

Şeir in sonluğu sadə, lakin dərin mənalıdır:

***“O gün–bu gün yeri yirik yana-yana,
Yan-yana...”***

Bu “yana-yana” yalnız iki insanın bir yolda addımlaması deyil. Bu, həyatın çətinliklərini, sevinclərini, məsuliyyətini paylaşmaqdır. Qəndab burada oxucuya ailə, dostluq, yol yoldaşlığı anlayışlarının poetik modelini təqdim edir.

“Yan-yana” şeiri Qəndab xanımın yaradıcılığında sözə verilən dəyərin, insan ruhuna olan dərin bələdliyin parlaq nümunəsidir. Bu şeir sübut edir ki, bəzən insanın bütün həyatı bir kəlmənin səmimiyyətindən asılıdır. Şair oxucunu düşünməyə vadar edir: *biz “gedək” deyəndə doğrudan da hara getdiyimizi bilirikmi?* Qəndab bu şeiri ilə bir daha göstərir ki, əsl poeziya ucadan danışmır, səssizcə insanın içində yeri yirir – yan-yana...

“İndi” (78)

Şeirin əsas semantik yükünü daşıyan “İndi!” sözü sadəcə zaman zərfi deyil. Bu nida şeirin ritmini, daxili drammatizmini və fəlsəfi mahiyyətini müəyyən edir. Qəndab üçün “İndi” keçmişlə gələcəyin toqquşduğu, insanın öz vicdanı, yaddaşı və həqiqəti ilə təkbətək qaldığı məqamdır. Bu “İndi” də artıq gecikmək olmaz, susmaq təhlükəlidir, düşünməmək günahdır.

Şairin *“Yatılmayıp; / Uzun-uzun gecələr”* misraları ilə başlanan psixoloji gərginlik oxucunu dərhal daxili bir narahatlığın içinə çəkir. Bu, adi yuxusuzluq deyil – bu, düşüncənin yatmaması, vicdanın susmaması, zamanın insanı sıxmasıdır. Şeirdə tez-tez rast gəlinən “qarışıq”, “kasık-kasık nəfəs”, “ışığım zəifləyir”, “yarasalar uçuşur dövrəmdə” kimi obrazlar insanın daxili dünyasındakı xaosu, ümitsizliklə ümidin, işıqla qaranlığın mübarizəsini simvolizə edir. Buradakı yarasalar təkəcə gecənin canlıları deyil – onlar qorxuların, tərəddüdlərin, zamanın gətirdiyi mənəvi yorğunluğun metaforasıdır.

Qəndab yaradıcılıq aktını da ağırlı bir proses kimi təqdim edir. *“Sənə yazdıqlarımı / Çevirirəm özümə!”* misralarında şairin söz qarşısında məsuliyyəti, yazının müəllifdən əvvəl müəllifin özünü sınağa çəkməsi aydın hiss olunur. Bu, alim-şair mövqeyidir: söz təkəcə ifadə vasitəsi deyil, həm də hesabatdır. Şeir sırf lirik çərçivədə qalmır. Onun publisistik gücü məhz fərdi hisslərin ictimai məna qazanmasındadır. *“Bir alımlıq nəfəs göndər / Yoxsa, havan zəhər olar”* misraları müasir dünyanın ekoloji, mənəvi və informasiya çirklənməsinə işarə kimi də oxuna bilər. Burada nəfəs – azadlıq, təmizlik, həqiqət rəmzidir. *“Hər şey qarışır gözlərimdə, / Əgər qarışırsa düşüncə – / Günah həqiqətin özündə”* fikri isə müasir dövrün ən kəskin publisistik tezlərindən biridir. Şair məsuliyyəti yalnız insanda yox, həm də təqdim olunan “həqiqət”lərin saxtalaşdırılmasında, qarışdırılmasında görür.

Qəndab xanımın dili sadə, lakin çoxqatlıdır. Şeir sərbəst vəznə yazılsa da, daxili ritm, təkrarlar və “indi!” nidası ona güclü musiqililik verir. Rəng, işıq, səs və nəfəs obrazları şeirin estetik bütövlüyünü təmin edir. *“Bu da bir rəng, / Bu da bir biçimdir”* deyən şair, sənətin nisbi, amma zəruri seçim olduğunu vurğulayır.

“GÜL ƏTİRLİ KİTAB”

“İndi” şeiri Qəndab xanımın həm alim təfəkkürünü, həm şair həssaslığını, həm də publisist mövqeyini eyni mətndə birləşdirən sanballı poetik əsərdir. Bu əsər oxucunu rahatlamağa yox, düşünməyə, öz “İndi”si ilə üzləşməyə çağırır. Şeir sübut edir ki, söz zamanında deyiləndə təkcə ədəbiyyat hadisəsi olmur, həm də mənəvi mövqeyə çevrilir.

Qəndab xanım bu şeiri ilə bir daha göstərir ki, həqiqi poeziya zamanın içində yox, zamanın qarşısında dayanmağı bacarandır.

“An” (səh. 81)

Zaman bəzən saatın əqrəblərində ölçülmür. Elə anlar var ki, bir ömür qədər ağır, bir nəfəs qədər qısadır. Təsadüfi deyil ki, tanınmış alim-şair Qəndab xanım “An” adlı şeirində məhz bu metafizik məqamı – zamanın ruhda yaratdığı izləri poetik düşüncənin mərkəzinə çəkir. Bu şeir təkcə lirizm nümunəsi deyil, həm də insan varlığının, daxili parçalanmasının, ruh-zaman münasibətinin fəlsəfi-poetik təhlilidir.

Şeir ilk misralardan oxucunu sualların içinə çəkir:

***“Haralara apardın,
Haralardan gətirdin məni
Belə uzaq, belə mübhəm?!”***

Burada “aparmaq” və “gətirmək” felləri sadəcə fiziki hərəkəti deyil, insanın öz iç dünyasında keçdiyi yolu simvolizə edir. Şair zamanla, taleylə, bəlkə də sevdiyi bir “an”la dialoqa girir. Bu dialoqda cavablardan çox suallar var. Çünki Qəndab poeziyasında sual vermək düşünməyin özüdür.

Şeir in əsas gücü onun daxili psixoloji dərinliyində və ruhi ağrının poetik ifadəsindədir. *“Yoxsa, ruhumun dərininə / çəkildik bahəm?!”* misrası insanın öz varlığından da uzaq düşə biləcəyini göstərir. Burada “bahəm” – yəni birlik, bərabərlik anlayışı ironik çalar qazanır: birlik var, amma bu birlik ağrılıdır, sarsıdıcıdır. Qəndab xanımın poeziyasında bədən və ruh bir-birindən ayrılmazdır. *“Toxunursan gözümə, /didilir beynim, / qanayır ürəyim”* misralarında fiziki toxunuş ruhi parçalanmaya səbəb olur. Bu, sevginin də, xatirənin də, zamanın da ağrı verən tərəfidir. Şair burada oxucuya açıq mesaj verir: insan hiss etmirsə, yaşamır; hiss edirsə, ağrıyır.

Şeirdə zaman anlayışı klassik xronoloji ölçüdən çıxarılaraq poetik simvola çevrilir:

*“Ruzigarlar əsdikə / varaqlarında,
Həyatım oxunur / Bir nağıl kimi.”*

Burada həyat kitabdır, zaman isə səhifələri çevirən külək. İnsan öz taleyini yazmır, onu oxuyur. Bu yanaşma Qəndab xanımın alim təfəkkürünün poetik təzahürüdür. Şeir sadəcə hisslərin axını deyil, düşünülmüş, fəlsəfi qənaətlərlə zəngin bir mətnə çevrilir.

Əsərin kulminasiya nöqtəsi “An” müraciətidir. Şair bu anlayışı abstrakt zaman vahidi kimi yox, canlı varlıq kimi təqdim edir:

*“Düşüncəm qədər uzaq,
Ruhum qədər yaxın
Ömür payımsan!”*

Bu misralar göstərir ki, insan həyatında hər şeyi dəyişən məhz anlardır. Böyük qərarlar, böyük peşmanlıqlar, böyük sevgilər –

“GÜL ƏTİRLİ KİTAB”

hamısı bir anın içində doğulur. Qəndab xanım bu həqiqəti yüksək poetik səviyyədə ümumiləşdirir.

Şeir in sonluğunda verilən *“Həyatda hər şey bir an məsələsi...”* fikri artıq bədii ifadədən çıxaraq publisistik çağırışa çevrilir. Oxucuya mesaj aydındır: *zamanı dəyərsizləşdirmə, anı itirmə*, çünki həyat özü bir anın cəmidir.

Qəndab xanımın “An” şeiri müasir Azərbaycan poeziyasında zaman, ruh və insan münasibətlərini dərinliklə ifadə edən sanballı nümunələrdəndir. Bu əsər həm şairin lirizmini, həm də alim təfəkkürünü bir nöqtədə birləşdirir. Şeir oxucunu sadəcə duyğulandırmır, düşündürür, öz daxili aləminə boylanmağa vadar edir.

“Alışmışdım” (səh. 84)

Qəndab xanımın “Alışmışdım” şeiri müasir Azərbaycan poeziyasında insanın daxili sarsıntılarını, mənəvi itkilərini və ruhun alışdığı bir gözəlliyin qəfil dağılmasını dərin lirizm və publisistik kəskinliklə ifadə edən təsirli nümunələrdən biridir. Bu şeir təkcə fərdi hisslərin poetik etirafı deyil, eyni zamanda müasir insanın aldadılmış duyğularının, sarsılmış inamının bədii salnaməsidir.

Şeir in əsas semantik oxu “alışmaq” anlayışı üzərində qurulub. “Alışmışdım” sözü burada adi vərdiş deyil, ruhun, qəlbin, baxışın bir insana, bir duyğuya, bir mənəvi halın gözəlliyinə bağlanmasını ifadə edir. Lirik qəhrəman sevdiyi insanı körpə gülüşləri, məsum baxışları ilə tanıyıb və onu bu saflıqda görməyə öyrəşib. Bu alışma sevginin ən yüksək mərhələsidir — qarşı tərəfi ideal kimi qəbul etməkdir.

Lakin şeirin drammatizmi məhz buradan başlayır. Artıq həmin gözəllik yoxdur. Baxışlar dəyişib, gülüşlər saflığını itirib. Şair bu dəyişimi emosional suallarla oxucuya çatdırır:

***“Hanı körpə gülüşlərin,
Hanı məsum baxışların?”***

Bu suallar cavab gözləmir; onlar ittihamdır, iç sızısıdır, mənəvi hesabatdır.

Şeirdə diqqət çəkən əsas məqamlardan biri budur ki, lirik qəhrəman sevginin bitməsini deyil, gözəlliğin ölməsini yaşayır. ***“Bütün sevgilərim / Bitdi sənün üzündən”*** misrası şəxsi eqoizm deyil, mənəvi xəyanətin nəticəsidir. Sevilən insan dəyişdikcə, dünya da dəyişir, gözəllik anlayışı da çökür. Burada Qəndab xanım sevginin yalnız iki nəfər arasında qalmadığını, insanın bütün həyata, bütün gözəlliklərə münasibətini formalaşdırdığını poetik şəkildə göstərir. Bir insanın xəyanəti bütün kainatın rəngini soldura bilər.

Şeirin üçüncü hissəsində mövzu daha da dərinləşir. ***“Sözün bitdiyi yeri”*** ifadəsi artıq dialoqun, izahın, bəhanənin qalmadığını göstərir. Lirik qəhrəman gecələr qarışıq xəyallarla dolaşır, xəyanətlər gözə “ləkə” salır. Bu obraz son dərəcə güclüdür: artıq problem sevilənin kimliyində deyil, baxanın gözündədir. Gözəllik görmək qabiliyyəti zədələnib.

Bu məqamda şeir publisistik mahiyyət qazanır. Müəllif tək-cə bir sevgi hekayəsini deyil, insan münasibətlərində saflığın itirilməsini, etibarın aşınmasını, daxili təmizliyin qorunmasının çətinliyini qabardır.

“Alışmışdım” şeiri sadə, lakin dərin poetik dillə yazılıb. Süni bədii yüklərdən uzaq, təmiz lirika oxucunu sarsıdır. Təkrarlar (***“Oysa, alışmışdım...”***) psixoloji vurğunu gücləndirir və lirik qəhrəmanın daxili təkrarlanan ağrısını əks etdirir. Bu

“GÜL ƏTİRLİ KİTAB”

təkrarlar həm də oxucunun yaddaşında şeirin emosional izini dərinləşdirir.

Qəndab xanımın “Alışmışdım” şeiri sevgi mövzusunda yazılmış sıradan bir lirika deyil. Bu, aldanmış saflığın etirafı, mənəvi xəyanətə qarşı səssiz üsyan, daxili gözəlliyin müdafiə manifestidir. Şeir oxucunu düşündürür: biz kiməsə alışanda nəyə alışırıq — onun sözlərinə, baxışına, yoxsa yalnız öz yaratdığımız xəyala?

Bu əsər Qəndab xanımın alim düşüncəsi ilə şair duyğusunun vəhdətini bir daha təsdiqləyir. O, hissləri sadəcə yaşatmır, onları ictimai, mənəvi və fəlsəfi müstəviyə çıxarır. Məhz buna görə də “Alışmışdım” təkcə oxunmur — yaşanır.

“Doğrular” (səh. 90)

Qəndab xanımın “Doğrular” şeiri müasir Azərbaycan poeziyasında sevgi, inam, insanın mənəvi sığınacaq axtarışı və Tanrıya doğru yol mövzularını dərin publisistik-estetik müstəvidə ifadə edən nümunələrdəndir. Şeir həm lirizmi, həm də fəlsəfi-ictimai yükü ilə seçilir və oxucunu təkcə duyğular aləminə deyil, düşüncə və vicdan mühakiməsinə də çağırır.

Şeir ilk misralardan etibarən oxucunu sarsıdan bir həqiqətlə üz-üzə qoyur:

**“Çox sevmə, bir gün
Heç sevməmiş olarsan!”**

Bu çağırış zahirən paradoksaldır. Sevginin insan varlığının əsas mənası olduğu bir dünyada “çox sevmə” demək nə deməkdir? Qəndab burada sevgidən imtina etməyi yox, kor-koranə, ölçüsüz, özünü itirəcək dərəcədə sevməyin təhlükəsini

ZAUR USTAC

qabardır. Sevgi insanı ucaldan dəyər olduğu kimi, insanı özündən alan, mənlisini aşındıran bir sınağa da çevrilə bilər.

Şair bu fikri daha da dərinləşdirərək bildirir ki, insan kimliyini itirdiyi an sevgisi də mənasını itirir:

***“Sən də mənim kimisən,
Ondan bilirəm!”***

Bu misralar sevginin güzgü funksiyasını ortaya qoyur: sevdiyimiz insanda özümüzü görürük, amma o güzgü sınırsa, insan özü ilə də üz-üzə qala bilməz.

Şeirin növbəti hissəsində Qəndab xanım insan davranışlarına, məsuliyyətsiz sözə və düşüncəsiz addıma diqqət çəkir:

***“Bir gecə yuxuda
Dilini dişləyərsən,
Saçlarını yolarsan!”***

Bu misralar təkcə fərdi peşmançılığı deyil, cəmiyyətin yaşadığı mədəni sarsıntıları da simvolizə edir. İnsan dedi-yi sözün, yaşadığı sevginin, qurduğu münasibətin nəticəsini gec də olsa dərk edir. Burada şair oxucuya xəbərdarlıq edir: emosiya ilə deyil, ağıl və vicdanla yaşamaq lazımdır.

Şeirən ən güclü publisistik-fəlsəfi qatlarından biri Tanrı obrazının təqdimatıdır:

***“Sən mən sevmədin ki,
Göylər yazdı alınına.
Rahət ol,
“Vəfasız” da deyilsən!”***

“GÜL ƏTİRLİ KİTAB”

Burada Qəndab xanım sevgini yalnız iki insan arasında qalmayan, ilahi mühakiməyə tabe olan bir dəyər kimi təqdim edir. Sevgi insanın alnına yazılan tale ilə, Tanrının hökmü ilə bağlıdır. İnsan sevmədikdə belə, bunun günahı insanda deyil... Bu hökmü Qəndab xanım elmin, məntiqin gücü ilə verir. Yenə şair ruhu ilə alim düşüncəsinin vəhdətini görürük.

Şeirdəki “Sus...” çağırışı isə xüsusi diqqətə layiqdir. Bu sükut qorxaqlıq deyil, daxili təmizlənmə, düşüncənin saflaşmasıdır. Şair deyir ki, bəzən söz yox, sükut insanı xilas edir. Necə deyirlər: bəzən sözün əsl mənasında həqiqətən “Danışmaq gümüşdürsə, susmaq qızıldır!” məsəli çox yerinə düşür.

Şeir son bölməsində Qəndab xanım ümitsizliyin içində belə işıq axtaran insanın portretini yaradır:

***“Hər gecə yanağıma
Toxunanda nəfəsin,
Ümidlərimi görsən...”***

Gecə burada qaranlıq həyat mərhələsini, sınaqları simvolizə edir. Amma gecənin içində belə ümid var, çünki insanın içində Tanrıya bağlılıq və inam yaşayır:

“Aydın-aydın parlar...”

Şeir finalı isə publisistik baxımdan çox güclüdür:

***“Sən – Ürəksiz,
Sən – Allahsız,
Sən – Kitabsız deyilsən...”***

Bu misralar bir cəmiyyətə ünvanlanmış açıq mesajdır. Şair bildirir ki, insan nə qədər sarsılsa da, inancını, mənəvi kitabını,

vicdanını itirmədikcə hələ yaşayır. Burada “Kitab” həm müqəddəs mətnləri, həm də insanın həyat dərslərini simvolizə edir.

Qəndab xanımın bu şeiri sırf lirika deyil, xüsusilə sonluq möhtəşəmdir. O, sevgi adı altında özünü itirən insana xəbərdarlıq edir, Tanrıya bağlılıqla yaşamağın, sükutun, ölçülü sevginin və ümidin əhəmiyyətini önə çəkir. Şeir müasir insanın daxili dramını, cəmiyyətin mənəvi yorğunluğunu və eyni zamanda çıxış yolunu göstərir.

Bu əsər Qəndabın yalnız şair yox, alim təfəkkürlü müdrik söz adamı olduğunu bir daha sübut edir. Onun poeziyası oxucunu oyadır, düşündürür və məsuliyyətə çağırır.

“Hər gecə” (səh. 92)

Ədəbiyyat bəzən bir xalqın susdurulmuş səsinə, bəzən də bir evin dörd divarı arasında boğulan ahını dilləndirir. Qəndabın “Hər gecə” şeiri məhz bu cür poeziya nümunələrindəndir: sakit oxunur, amma gur səs kimi içimizdə əks-səda verir. Bu şeir bir gecənin deyil, hər gecənin, yəni davamlı ağrının, bitməyən sarsıntıların – faciənin poetik salnaməsidir.

Şeirin ilk misralarından oxucu sərt və amansız bir realılıqla üz-üzə qalır:

***“Hər gecə bir körpə ağlayır divarın o üzündə;
Anasını istəyir!”***

Burada “divarın o üzünü” ifadəsi təkcə fiziki məkan yox, həm də sosial, mənəvi, psixoloji baryeri simvolizə edir. Bu divar laqeydlik divarıdır, biganə cəmiyyətin səssizliyidir. Körpənin

“GÜL ƏTİRLİ KİTAB”

ağlaması isə təkcə ana həsrəti deyil — bu, himayəsizliyin, sevgi aclığının, təhlükəsizliyin pozulmasının hayqırtısıdır.

Şeir irəlilədikcə körpənin ağlaması qızın hıçqırtısı ilə əvəzlənir:

“Hər gecə bir qız hıçqırır divarın o yanında;

Ürəyi əllərində;

Utanır, ağlamayır, səsinə qısır.”

Bu misralar qadın taleyinin daha dərin, daha faciəvi qatlarını açır. Qızın “utanması”, “səsinə qısıması” — cəmiyyətin qadına yüklədiyi susmaq məcburiyyətinin poetik ifadəsidir. Burada göz yaşı belə günah sayılır. Şair qadının daxili qırılmasını “ürəyi əllərində” obrazı ilə son dərəcə təsirli şəkildə təqdim edir — sanki ürək artıq sinədə deyil, müdafiəsiz halda açıqdır.

Təbiət obrazları — qar, sel, yağış — şeirdə təsadüfi deyil:

“Hər gecə üstünə qarlar yağır, sellər yuyur aparır

Səsləri ağır, ağır...”

Bu təbiət hadisələri zamanın və taleyin amansız axarını, ağrıların üst-üstə yığılmasını simvolizə edir. Qar soyuyur, sel aparır — sanki bu qadın taleləri də yavaş-yavaş görünməz olur, izsiz silinir.

Şeirin ən sarsıdıcı nöqtələrindən biri çağırışla müşayiət olunan misralardır:

“Susma, var gücünlə bağır, bağır!

Bu sel fərqli seldir, bu qar fərqli yağır!”

Bu çağırış şairin mövqeyini açıq göstərir. Qəndab təkcə müşahidəçi deyil, mövqə bildirən, etiraz edən, səslənən bir ziyalıdır. Bu sel — zorakılıqdır, bu qar — laqeydlikdir. Onlar adi deyil, çünki insan taleyini boğur.

Şeir ən ağır, amma bir o qədər də real bir nəticə ilə bitir:

“Hər gecə bir qadın ölür içimdə;

Ondan geriyə:

Bir cüt təzə qondara, bir ipək yaylıq,

Bir güllü kofta qalır...”

Burada ölüm fiziki yox, ruhi və mənəvi ölümdür. Qadının arxasında qalan əşyalar — qondara, yaylıq, kofta — onun varlığının necə səssizcə silindiyini göstərir. İnsan gedir, əşyalar qalır. Bu isə cəmiyyətin yaddaşsızlığına yönəlmiş acı bir ittihamdır.

Bu şeir bir daha sübut edir ki, Qəndab təkcə şair deyil, həm də ictimai məsuliyyət daşıyan alim-ziyalıdır. Onun poeziyası gözəllik üçün deyil, oyatmaq üçün yazılır. “Hər gecə” isə yaddaşımızda bir sual kimi qalır: biz bu səsləri nə vaxt eşidəcəyik?

Bu poeziya sübut edir ki, söz zamanın fəvqünə qalxa bilirsə, o artıq ədəbiyyatdır. Qəndab xanımın yaratdığı poeziya isə məhz belə sözlərin məcmusundan ibarətdir – ötüb keçmir, insanın yaddaşında iz qoyur. Tarix olur, yaddaşa çevrilir. Yaşayan insana çevrilir. “İnsan sözü yaşadığıca yaşayır” ifadəsi Qəndab xanımın yaratdığı poeziya nümunələri timsalında həyat qazanır, həqiqətə çevrilir.

“GÜL ƏTİRLİ KİTAB”

DÖRDÜNCÜ YAZI – ETÜDLƏR

Tanınmış şair-ədəbiyyatşünas alim Qəndab xanımın “Ətirli güllər” kitabında 99-cu, 100-cü və 131-ci səhifələrdə yer almış etüdləri əsasında söhbətimizi qurmağa çalışacağam. Bu etüdlər çağdaş ədəbiyyatımızda insanın daxili ağrısının, tənhalığının və susqun fəryadının bədii-publisistik ifadəsi kimi diqqəti cəlb edir. Bu mətnlərdə süjetdən çox hal, hadisədən çox hiss, personajdan çox insan taleyi ön plana çıxır. Etüd janrının imkanları daxilində Qəndab xanım oxucunu konkret bir hadisənin deyil, ümumbəşəri bir duyğunun içinə çəkir.

Qəndab xanımın “Ətirli güllər” kitabında 99-cu səhifədə ana haqqında, ana məhəbbəti mövzusunda, yuva-ocaq barədə – bağlılıq və azadlığı simvolizə edən iki etüd yer alıb.

Birinci etüd: Ana – azadlığa açılan ilk yuva (səh. 99)

Birinci etüddə müəllif bizi uşaqlıq xatirələrinin saf və işıqlı məkanına aparır. Qaranquş obrazı təsadüfi deyil. Qaranguş xalq yaddaşında baharın müjdəçisi, ocağın qoruyucusu, evin bərəkət simvoludur. Qəndab xanım qaranguş balalarının uçuşunu müşahidə etməklə əslində insan ömrünün ən həssas mərhələsini — Ana qucağından dünyaya açılma anını təsvir edir.

“Və bir payız mən də o qaranguş balalarıtək qanadlanıb süd qoxulu yuvamdan uçdum...”

Bu cümlə publisistik baxımdan olduqca güclüdür. Burada Ana “süd qoxulu yuva” metaforası ilə təqdim olunur. Süd — həyatın başlanğıcıdır, təmizlikdir, halal zəhmətdir. Deməli, Ana yalnız sevgi deyil, mənəvi mayadır.

Müəllif azadlığa uçar, ölkələr, sərhədlər keçir, lakin vacib bir həqiqəti vurğulayır:
Azadlığın da sərhədi var və o sərhəd Anadır.

“...yuvamdan aldığım azadlığın sərhədi keçilməz sərhəddim oldu, Ana!”

Bu fikir çağdaş insanın böyük faciəsini də açır: texniki cəhətdən sərhədlər aşılır, amma mənəvi sərhədlər aşılmamalıdır. Ana bu sərhəddir.

İkinci etüd: Ana – itki və qayıdış (səh. 99)

İkinci etüd artıq itki ilə üz-üzədir. Burada ton dəyişir, ritm ağırlaşır, cümlələr sanki nəfəs ala-ala yazılıb. Ana artıq gözləyən deyil, yoxluğu ilə var olan bir məfhumə çevrilir.

“Sənin belin əylən gün mənim dünyam yıxıldı, ANA!”

Bu cümlə publisistik mətn üçün güclü ictimai mesaj daşıyır. Çünki Ana yalnız fərdi ailə itkisi deyil, dünyanın dağılmasıdır. Ana varsa, dünya var; Ana yoxdursa, dünya mənasını itirir.

Müəllifin “kəpənəktək uça-uça, sürünə-sürünə geri dönmək” obrazı insanın Ana itkisindən sonra yaşadığı mənəvi boşluğu təsvir edir. Bu artıq uçuş deyil, bu — yaralı qayıdışdır.

İkinci etüdün ən güclü publisistik nöqtəsi son cümlələrdə cəmlənir:

“”Ana” deyib gözlərim dolanda bəzilərinin “Nəçə yaşı var?” sualı. Ananın yaşı olarmı, ANA?!”

“GÜL ƏTİRLİ KİTAB”

Bu sual təkcə şəxsi etiraz deyil. Bu, cəmiyyətə ünvanlanan vicdan sualıdır. Ana yaşı ölçülən varlıq deyil. Ana — zamanın özüdür. Ana — keçmiş, indi və gələcəyin birləşdiyi nöqtədir.

Burada Qəndab xanım müasir insanın duyğu kasadlığına, mənəvi laqeydliyinə incə, amma sarsıdıcı şəkildə toxunur.

Bu iki etüd birlikdə oxunduqda sadəcə ədəbi nümunə deyil, müasir cəmiyyətdə ailənin mənəvi kodeksi təsiri bağışlayır. Qəndab xanım Ana mövzusunun nə pafosla, nə süni göz yaşı ilə təqdim edir. O, həyatın öz dili ilə danışır.

Bu etüdlər oxucuya xatırladır:

– azadlıq Anadan başlayır,

– qayıdışın ünvanı Anadır,

– Anasız qalanda dünya səssizcə uçuşuma yuvarlanır,

və Ananın yaşı soruşulmaz — Ana zamanın özüdür.

Qəndab xanım bu etüdlərlə oxucunu bir daha öz Ana yaddaşı ilə üz-üzə qoyur. Bu isə publisistikanın ən ali missiyasıdır — oyatmaq, silkələmək, xatırlatmaq.

Ədəbiyyatda bir mövzu var ki, zaman dəyişir, nəsillər dəyişir, estetik cərəyanlar dəyişir, amma o mövzu heç vaxt köhnəlmir. Ana mövzusu məhz belə mövzulardandır. Qəndab xanımın “Ana haqqında” yazdığı birinci və ikinci etüd də bu əbədi mövzunun müasir duyumla, dərin yaddaşla və insani ağrı ilə ifadəsidir.

Bu etüdlərdə Ana sadəcə bioloji varlıq deyil. O, yurd, sərhəd, vicdan, qayıdış və mənəvi ölçü vahidi kimi təqdim olunur.

Birinci etüddə (səh. 100 – yuxarıda) hərəkətli şəhər mərkəzi fonunda təqdim olunan obraz zahirən hamı kimidir: addımlayır, izdihamın içindədir, insanlar arasındadır. Amma bu zahiri dinamikanın altında ağır bir daxili yük gizlənir. Müəllif “çiynlərindən asılan ağır yük” metaforası ilə insanın görünməyən dərini oxucuya hiss etdirir. Bu yük nə fiziki, nə də maddidir – bu, insanın ürəyində daşdığı kədərdir.

Obrazın baxışları ətrafdakı adamlarda “öz dərindən bənzərini” axtarır. Bu sual – “Görəsən, bu adamların arasında onun yaşadığı hisslərin eynisini yaşayan biri varmı?” – əslində bütün bəşəriyyətə ünvanlanmış sualdır. Qəndab xanım burada müasir insanın ən böyük faciəsini göstərir: izdiham içində tənhalıq.

Axşamın əlaqaranlığında bu baxışları görən yoxdur. Çünki cəmiyyət çox vaxt insanın içində baş verənləri görmək istəmir. Lakin etüdün son cümləsi oxucuya ağır bir həqiqəti çatdırır: “dünyada ən bədbəxt adamın anası xəstə olan adam” olduğuna inanmaq. Bu fikir ana obrazını bütün dərdlərin mərkəzinə gətirir və mətnə milli-mənəvi dərinlik qazandırır. Burada ana yalnız bir insan deyil, müqəddəsliyin, həyatın və vicdanın simvoludur.

İkinci etüd (səh. 100 – aşağıda) daha çox allegorik və simvolik məna daşıyır. Gecə saat 12-dən sonra sönmüş işıqlara baxan obrazın xatirələri onu toyuq küməsinə aparır. Bu təsvir ilk baxışda sadə görünse də, dərin fəlsəfi qatlara malikdir. Küməyə yığılan toyuqlar – təhlükəsizliyi seçənlər, çöldə qalanlar isə – taleyin sərt üzü ilə üzləşənlərdir. Qaranlıqda çaqqalın, tülkünün caynağına keçən, yaxud xəstəlikdən kənarda büzüşüb ölən toyuqlar insan həyatının acı gerçəkliklərini xatırladır: cəmiyyətin qoruyucu çərçivəsindən kənarda qalanların aqibəti çox vaxt faciəli olur.

“GÜL ƏTİRLİ KİTAB”

Bu etüddə Qəndab xanım təhlükəsizlik, mərhəmət, biganəlik və məsuliyyət anlayışlarını sadə, lakin sarsıdıcı bədii detal vasitəsilə təqdim edir. Sönmüş pəncərələr insan qəlbinin işıqsızlığına, laqeydliyə işarədir. Müəllif oxucunu sual qarşısında qoyur: biz kimik — küməyə girənlər, yoxsa çöldə qalanlara baxıb susanlar?

“Bir kitab yazacaqdım!” (səh. 131)

Bəzən ədəbiyyatda yazılmamış əsərlər yazılmışlardan daha çox danışır. Qəndab xanımın “Bir kitab yazacaqdım!” adlı etüdü məhz bu qəbildəndir. Bu mətn bir kitabın deyil, bütöv bir ömrün etüdüdür; bir ideyanın yox, insan taleyinin fəlsəfi eskizidir. Burada müəllif oxucunu hadisələrə yox, düşüncəyə; süjetə yox, daxili hesabatlara aparır.

Etüdün ilk cümləsindən oxucu anlayır ki, söhbət adi bir bədii niyyətdən getmir. **“Bir kitab yazacaqdım; adını “Ölüm və həyat” qoyacaqdım”** — bu cümlə bir yaradıcılıq planı deyil, varoluş manifestidir. Qəndab xanım ölümü və həyatı bir-birinə qarşı qoymur; onları gecə ilə gündüz kimi iç-içə, ayrılmaz təqdim edir. Bu yanaşma müəllifin həm alim, həm də şair dünyagörüşünün sintezindən doğur: həyat yalnız yaşamaq deyil, ölümün fərqiində olaraq yaşamaqdır.

Müəllifin toxunduğu əsas məqamlardan biri insanların bu həqiqəti dərk etməməsidir. Qəndab xanım yazır ki, çoxları doğulandan ölənə qədər həyatla ölümün bu yaxınlığını anlamır, anlayanların bir qismi isə bu duyğunu yaşaya bilmir. Bu fikir publisistik gücü ilə oxucunu silkələyir: cəmiyyətin ən böyük faciəsi ölümü unutmaq yox, həyatı dərk etmədən yaşamaqdır.

Etüddəki obrazlı ifadələr — gülüşdən doğulan ölümlər, göz yaşından pöhrələnən sevgilər — Qəndab xanımın poetik düşüncə tərzinin bariz nümunəsidir. Burada sevgi romantik hiss deyil, ağrıdan doğan bir varlıq formasıdır. Ölüm isə son deyil, mənanın başlanğıcıdır. Müəllif üçün ağlamaq belə katarsis gətirmir; “gözlərimdən yaş çıxmıyacaqdı” deməklə o, insanın bəzən ağlamaqdan da məhrum qaldığı ruhi donuqluğu göstərir.

Etüdün ikinci hissəsində kitabın adının dəyişməsi — “Ölüm və həyat”dan “Olum və Ölüm”ə keçid — təsadüfi deyil. Bu dəyişiklik düşüncənin dərinləşməsidir. Burada müəllif bioloji doğumdan əvvəlki və sonrakı metafizik mərhələlərə toxunur: doğulmadan ölənlər, doğularkən ölənlər, doğulub yaşaya bilməyənlər... Bu cümlələr sadəcə ədəbi obraz deyil, həm də sosial və mədəni ittihamdır. Cəmiyyətin yaratdığı şəraitdə yaşamaq hüququndan məhrum edilən talelərin sükutlu fəryadıdır.

Qapaq rəsmi ideyası — bir körpə və bir də taxta başdaşı — etüdün simvolik zirvəsidir. Bu iki obraz arasında bütün insan ömrü yerləşir. Qəndab xanım burada oxucuya açıq sual verir: bu iki nöqtə arasında sən nə qədər yaşadın? Sadəcə mövcud oldun, yoxsa var oldun?

Etüdün ən sarsıdıcı cümləsi isə sondadır: “Heyif, öldüm!” Bu ifadə fiziki ölümün yox, yazılmamış sözlərin, deyilməmiş həqiqətlərin, yaşanmamış duyğuların ölümüdür. Bu, bir insanın yox, bir kitabın, bir imkanın, bir həqiqətin ölümüdür. Əslində isə bu cümlə oxucuya ünvanlanmış xəbərdarlıqdır: yazılmamış kitablar, yaşanmamış həyatlara çevrilməsin.

“GÜL ƏTİRLİ KİTAB”

“Bir kitab yazacaqdım!” etüdü Qəndab xanımın poetik-fəlsəfi dünyasının konsentratıdır. Bu mətn nə yalnız ədəbiyyatdır, nə də yalnız publisistika — bu, insanın özü ilə apardığı ağır və səmimi dialoqdur. Qəndab xanım bu etüdlə sübut edir ki, bəzən bir yazılmamış kitab, yüz yazılmış kitabdan daha çox həqiqət deyə bilər.

Əgər bu etüd bir kitab olsaydı, bəlkə də adı “Ölüm və həyat” deyil, “Dərk etmədiyimiz ömür” olardı. Amma müəllifin demədikləri də dedikləri qədər güclüdür. Və məhz bu susqunluq Qəndab xanım yaradıcılığının ən dərin səsidir.

Bu etüdlərin əsas gücü ondadır ki, Qəndab xanım elmi düşüncə ilə poetik duyumu, publisistik mövqe ilə bədii ifadəni ustalıqla birləşdirir. Mətnlər oxucuya hökm vermir, amma onu düşünməyə məcbur edir. Müəllif cəmiyyətin ağırlı nöqtələrinə toxunur: ana dərdi, tənhalıq, biganəlik, qorunmayan zəiflər.

Bu yazılar yalnız ədəbi nümunə deyil, həm də mənəvi çağırışdır. Qəndab xanım oxucuya demək istəyir ki, insanın dərdi səssiz ola bilər, amma o dərd görməzlikdən gəlinəndə cəmiyyətin vicdanında çat yaranır.

“Ətirli güllər” kitabından olan bu etüdlər Qəndab xanımın sözə yalnız estetik vasitə kimi deyil, məsuliyyət daşıyan bir silah kimi yanaşdığını göstərir. Bu mətnlər oxucuya şəhərin gurultusu içində susan insanları görməyi, gecənin qaranlığında işıqsız qalan taleləri unutmağı deyil, xatırlamağı və dərk etməyi öyrədir.

BEŞİNCİ YAZI – MİNİATÜRLƏR

Azərbaycan ədəbiyyatında elə qələm sahibləri var ki, onların yaradıcılığı təkcə estetik zövq oyatmır, eyni zamanda oxucunu varlıq, insan və Yaradan haqqında düşünməyə vadar edir. Tanınmış ədəbiyyatşünas alim-şair Qəndab xanım məhz belə sənətkarlardandır.

“Mən qədərə inanıram” (səh. 110)

Tanınmış şair və ədəbiyyatşünas alim Qəndab xanımın “Ətirli güllər” kitabında 110-cu səhifədə yer almış “Mən qədərə inanıram” adlı miniatürü həcmnin kiçikliyinə baxmayaraq, daşdığı fəlsəfi yük, həyat və insan haqqında irəli sürdüyü konseptual düşüncə baxımından böyük bir mətn təsiri bağışlayır. Bu yazı sadəcə bir bədii parça deyil, insan şüurunun, iradəsinin və zamanla münasibətinin poetik-fəlsəfi həllidir desək, yanılmırıq.

Miniatürün ilk cümləsi oxucunu dərhal sarsıdır: *“Nə ona, nə sənə, nə də özümə inanmıram, yalnız qədərə inanıram!”* Bu cümlə zahirən ifrat fatalizmi xatırlatsa da, mətn irəlilədikcə aydın olur ki, müəllif kor-koranə təslimçiliyi deyil, hadisələrin səbəb-nəticə zəncirində formalaşan labüd həqiqəti nəzərdə tutur. Qəndab xanım üçün qədərlik anlayışı mistik deyil, düşüncə, hərəkət və nəticənin vəhdətindən doğan obyektiv gerçəklikdir.

Müəllif *“nəticə – hadisənin sonudur”* deyərkən, insanın düşüncə və davranışlarının dünyada boşluqda yoxa çıxmadığını, əksinə, konkret hadisələrə çevrildiyini vurğulayır. Burada insan məsuliyyəti xüsusi önəm daşıyır. Qəndab xanım qədərlə insan iradəsinə bir-birinə zidd qoymur; əksinə, onları bir-birini tamamlayan proseslər kimi təqdim edir. Hər bir hərəkətin onu edən insan üçün “o anın ən doğru hərəkəti” olması fikri, zamanın

nisbi həqiqətlərini, insanın seçimlərinin subyektiv doğruluğunu açır.

Miniatürün gücü ondadır ki, müəllif “doğru” anlayışını mütləqləşdirmir. Doğruların kəsişdiyi, birləşdiyi anlarda hadisənin baş verməsi fikri, həyatın çoxsəsli və çoxistiqamətli axarını simvolizə edir. Bu yanaşma Qəndab xanımın həm alim, həm də şair təfəkkürünün sintezindən doğur: elmi səbəbiyyət anlayışı poetik obrazlılıqla ifadə olunur.

“Qədər də elə budur” cümləsi miniatürün ideya kulminasiyasıdır. Burada müəllif oxucuya qədərlik anlayışını yenidən düşünməyi təklif edir. Qədər – keçmiş, indi və gələcəyin bir xətt üzərində birləşməsidir; olmuşun dəyişməzliyi, olanın reallığı və olacağın qaçılmaz ehtimalıdır. Bu baxımdan mətn zaman fəlsəfəsi ilə insan psixologiyasını bir nöqtədə birləşdirir.

Miniatürün sonunda başlanğıca qayıdış – **“Mən qədərə inanıram, nə ona, nə sənə, nə də özümə inanmıram”** – kompozisiya baxımından dairəvi strukturu tamamlayır. Bu, həm də həyatın dövrü xarakterinə, insanın eyni suallara yenidən və yenidən qayıtmasına işarədir. Oxucu bu cümləni artıq ilk oxuduğu kimi deyil, daha dərin, daha məsuliyyətli anlamda qəbul edir.

Ümumilikdə, “Mən qədərə inanıram” miniatürü Qəndab xanımın ədəbi yaradıcılığında insan, zaman və məsuliyyət mövzularının yığcam, lakin yüksək fəlsəfi səviyyədə ifadəsidir. Bu mətn oxucuya hökm vermir, onu düşünməyə məcbur edir; inancı sorgulayır, lakin ümitsizliyə sürükləmir. Qəndab xanım bu miniatürle sübut edir ki, bəzən bir səhifəlik mətn bütöv bir kitabın deyə bilmədiyini deyə bilər.

“Gerçək Xəyal” (səh.109)

“Gerçək Xəyal” miniatürü Qəndab xanımın poetik-fəlsəfi düşüncə tərzinin, daxili dünyasının və insan ruhuna yönəlmiş estetik baxışının parlaq ifadəsidir. Bu mətn həm janr baxımından, həm də məna dərinliyi etibarilə klassik miniatür çərçivələrini aşaraq publisistik düşüncə ilə bədii lirikanın qovuşuğunda formalaşan nadir nümunələrdəndir.

Miniatürün adının özü – *“Gerçək Xəyal”* – artıq oxucunu paradoksal bir fəlsəfi müstəviyə dəvət edir. Burada xəyal gerçəkləşir, gerçək isə xəyal kimi əriyib gedir. Qəndab xanım insanın yaşadığı hisslərin, xatirələrin və zamanla dəyişən duyğuların nisbi mahiyyətini açır. *“Ayaqları torpaqdan üzülən də”, “sevincindən quş kimi göylərə uçan da”* ifadələri ilə insanın həm maddi, həm də mənəvi aləmdəki halı bir-birinə calanır. Bu, insanın həyat boyu keçdiyi emosional trayektorianın poetik xəritəsidir.

Mətn boyunca Xəzərin maviliyi xüsusi rəmzi məna daşıyır. Gözlərin maviliyinin Xəzərlə qarışması təsadüfi deyil. Burada vətən, yaddaş, həsrət və sevgi birləşir. Qəndab xanım üçün Xəzər yalnız coğrafi məkan deyil, ruh halıdır, daxili sükutun və fırtınanın eyni anda yaşandığı mənəvi aynadır. *“Hər an həsrətlə yolunu gözləyən gözlər”* obrazı isə insanın bitməyən gözləntisini, taleyin arxasınca baxmaq məcburiyyətini simvolizə edir.

Miniatürün ən güclü fəlsəfi qatlarından biri müəllifin öz “mən”-ini zaman içində dəyişən bir varlıq kimi təqdim etməsidir: *“Mən necə dəyişərdim, lap hava kimi!”* Bu etiraf insanın həyatla birlikdə dəyişən xarakterini, duyğularının kövrəkliyini göstərir. Amma qarşı tərəf – *“Sən”* – həmişə daş kimi, qaya kimi təsvir olunur. Bu sabitlik həm güc, həm də soyuqluq rəmzidir. Sanki həyatın axarında yalnız xatirələr dəyişir, amma bəzi obrazlar daşlaşaraq zamanın fəvqündə qalır.

“GÜL ƏTİRLİ KİTAB”

Miniatürün kulminasiya nöqtəsi müəllifin **“*indi çönüb arxaya baxanda Səni görmürəm*”** etirafıdır. Bu cümlə təkcə bir sevginin yoxluğu deyil, bir mərhələnin bitməsi, insanın öz keçmişi ilə vidalaşmasıdır. **“*Çünki yoxsan, Sən bir Xəyalsan!*”** fikri gerçəkliyin sərt hökmüdür. Burada Qəndab xanım oxucunu acı bir ayılıma aparır: bəzən həyat boyu arxasınca getdiyimiz, dəyişməz sandığımız varlıqlar yalnız irəli baxanda görünür, geriye dönəndə isə xəyalə çevrilir.

“Gerçək Xəyal” yalnız şəxsi hisslərin ifadəsi deyil, eyni zamanda müasir insanın psixoloji durumuna ünvanlanan publisistik çağırışdır. Mətn oxucunu düşünməyə vadar edir: biz nəyə gerçək deyirik, nəyə xəyal? Həyatda sabit bildiklərimiz doğrudanmı mövcuddur, yoxsa biz irəli baxdığımız üçün onları görürük? Qəndab xanım bu sualları birbaşa deyil, poetik-fəlsəfi dillə, incə duyğu qatları vasitəsilə təqdim edir.

Qəndab xanımın “Gerçək Xəyal” miniatürü onun həm alim dəqiqliyini, həm də şair həssaslığını özündə birləşdirən sanballı ədəbi nümunədir. Bu mətn oxucunu yalnız estetik zövqlə deyil, dərin düşüncə ilə də baş-başa qoyur. Miniatür sübut edir ki, kiçik həcmli mətnlər də böyük həyat həqiqətlərini daşıya bilər. “Gerçək Xəyal” insan ruhunun yaddaşında uzun müddət yaşayan, oxunduqca yeni mənalar açan bir ədəbi düşüncə məkanıdır.

“*Sevgi yağışı*” (səh. 111)

Qəndab xanımın “Sevgi yağışı” adlı miniatürü poetik həcmi kiçikliyinə baxmayaraq, mənaca son dərəcə geniş, fəlsəfi baxımdan isə dərin bir mətndir.

Bu miniatür ilk cümləsindən etibarən oxucunu sevginin ümumbəşəri məkanına aparır:

“Hara baxırdımsa hər yerdə sevgi görürdüm...”

Bu cümlə adi müşahidə deyil, kainata sevgi prizmasından baxan bir idrakın etirafıdır. Burada sevgi konkret bir insanla, bir münasibətlə məhdudlaşmır; o, varlığın öz mahiyyətinə çevrilir. Göylərdən yağan sevgi metaforası ilahi başlanğıcı simvolizə edir. Sevgi artıq hiss yox, varlığı yaşadan ilahi enerjidir.

Miniatürdə təbiət obrazları xüsusi semantik yük daşıyır. Bir-birinə sarı əyilən ağaclar, bir-birinə sarmaşan budaqlar, titrəşən yarpaqlardan süzülən sevgi – bütün bunlar kainatda qarşılıqlı bağlılıq ideyasını ifadə edir. Qəndab xanım bu təsvirlərlə göstərir ki, sevgi yalnız insanlara məxsus deyil; o, təbiətin dilidir, varlığın öz ahəngidir.

Mətnin ən təsirli məqamlarından biri sevginin mərhələli hərəkət trayektoriyasıdır: göydən yerə, yerdən torpağın dərinliklərinə, oradan isə sonsuzluğa doğru. Torpaq burada ***“nəhəng bir Ana”*** kimi təqdim olunur. Bu obraz həm ana bətnini, həm də insanın mənşəyini xatırladır. Sevgi torpağın dərinliklərinə işləndikcə, kainat ***“nəhayətsiz bir sevgi dənizində”*** salınan varlıq kimi təsvir edilir. Bu, sufi düşüncəsinə xas olan vəhdət ideyasının poetik ifadəsidir.

Miniatür təkcə təsvirlə kifayətlənmir, dərin idrak mərhələsinə keçir. Müəllif gördüyü gözəlliklərin arxasında duran “güc və qüdrəti” dərk etdikcə, mənəvi xoşbəxtlik zirvəsinə yüksəlir. Burada sevgi artıq emosional hal yox, idrakın kamillik mərhələsidir. Sevgi insanı Allaha aparan yol kimi təqdim olunur.

Mətnin finalı isə publisistik baxımdan son dərəcə güclü və sarsıdıcıdır:

“GÜL ƏTİRLİ KİTAB”

“ALLAHIM! Sən qəlbimi eşq ilə doldurdun, mənə sevdiyimi verdin, sevdiyim isə mənə SƏNƏ göndərdi...”

Bu cümlə ilahi eşqin fəlsəfəsini açır: insan sevdidi vasiyəsilə Allaha doğru yol alır. Burada məhəbbət bir məqsəd yox, vasiyədir – mənəvi yüksəlişin körpüsüdür.

Qəndab xanımın “Sevgi yağışı” miniatürü müasir insanın mənəvi aclığı fonunda xüsusi aktualıq kəsb edir. Maddiləşmiş dünyada unudulan sevgi anlayışı bu mətndə yenidən ilahi mənasına qovuşur. Alim dəqiqliyi ilə qurulan məntiq, şair həssaslığı ilə yaradılan obrazlar bu miniatürü həm ədəbi, həm də fəlsəfi baxımdan dəyərli edir.

Nəticə etibarilə, “Sevgi yağışı” sadəcə poetik miniatür deyil, insanın özünə, kainata və Yaradanına ünvanlanan mənəvi çağırışıdır. Bu əsər bir daha sübut edir ki, Qəndab xanımın yaradıcılığında söz təkcə estetik vasitə deyil, həm də idrak, iman və mənəvi kamillik yolunun işığıdır. Sevginin kainat miqyasında poetik təcəssümüdür.

“Sevmək” (səh. 130)

Qəndab xanımın “Sevmək” adlı miniatürü Azərbaycan ədəbi-fəlsəfi düşüncəsində sevgi anlayışına verilmiş ən kamil, ən dolğun və eyni zamanda ən səmimi təriflərdən biri kimi diqqəti cəlb edir. Bu mətn nə klassik şeir çərçivəsinə sığır, nə də sırf aforizm məntiqi ilə məhdudlaşır. O, publisistik dərinliyi, bədii-estetik yükü və mənəvi məsuliyyəti birləşdirən sevgi haqqında konkret tezislər təsiri bağışlayır.

Miniatürün ilk cümləsi oxucunu adi duyğular müstəvisindən çıxararaq, sevginin yaradıcı və qurucu mahiyyətini ön plana çəkir:

“Sevmək – yalnız gözəlliklərdən və bu gözəlliklərin yaratdığı hiss və duyğulardan ibarət özəl bir dünya yaratmaqdır.”

Burada sevgi passiv yaşantı deyil, daxili aləm qurmaq bacarığı, ruhun memarlığı kimi təqdim olunur. Qəndab xanım sevgi anlayışını emosional təsirdən çox, daxili nizam və mənəvi dünya kimi dəyərləndirir.

Miniatür boyu sevgi bir neçə əsas semantik ox üzrə inkişaf edir (əsas tezlər):

-Sığınacaqdır – həyatın keşməkeşlərindən yorulan insanın ruhən dincəldiyi yer;

-Təmizlikdir – cismani və ruhi paklanma;

-Ucalıqdır – uzaq ulduzu qoparıb qəlbinə qoymaq qədər əlçatmaz, amma arzu olunan yüksəklik.

Bu məqamda sevgi həm insani zəifliklərin dərmanı, həm də insanı fəvqəladə ucalığa qaldıran qüvvə kimi təqdim edilir. Qəndab xanımın dili ilə sevgi, insanı yerdən göyə aparən mənəvi pilləkəndir.

Miniatürdə sevginin ilahi mənbəyi xüsusi vurğulanır:

“Yaradanın canlılara bəxş etdiyi ən böyük nemətdir.”

Bu yanaşma sevginin yalnız fərdi seçim deyil, mənəvi əmanət olduğunu göstərir. Sevən insan bu neməti daşımağa layiq olmalı, onun məsuliyyətini dərk etməlidir. Sevgi burada həm nemət, həm də imtahanıdır.

Əsərin ən güclü tərəflərindən biri sevginin romantik ideal kimi yox, çətin yol kimi təqdim edilməsidir:

“Sevdiyin uğrunda hər şeyi, hətta canını belə fəda etməyi

“GÜL ƏTİRLİ KİTAB”

bacarmaqdır; ... / ən çətin olanı seçməkdir.”

Bu fikirlər sevginin rahatlıq yox, cəsarət, qurban, iradə tələb etdiyini açıq şəkildə ortaya qoyur. Qəndab xanım sevgini zəiflərin sığındığı təsəlli deyil, güclülərin seçimi kimi təqdim edir.

Miniatürün fəlsəfi zirvəsi sevginin zamandan və fərdə bağlı olmaması ideyasıdır:

“Əbədi Sevgi zəncirinə bir halqa atmaqdır.”

Burada sevən insan artıq təkcə özü üçün yaşamır; o, əbədiyyətə qoşulur, nəsillərarası mənəvi davamlılığın bir hissəsinə çevrilir. Sevgi bu mənada insanı Yaradanla yaxınlaşdıran yol kimi dərk olunur.

Əsərin finalı publisistik gücü ilə seçilir:

“Ürək istər, güc istər, Dostum! Sən bunu bacarmazsan!”

Bu cümlə oxucuya atılan açıq çağırışdır. Müəllif sevgini ideallaşdırmır, əksinə, onu hamının bacara bilmədiyi yüksək mənəvi səviyyə kimi təqdim edir. Bu çağırış həm sarsıdır, həm düşündürür, həm də oxucunu öz daxili imkanları ilə üz-üzə qoyur.

Qəndab xanımın “Sevmək” miniatürü Azərbaycan ədəbi düşüncəsində sevgi mövzusunə yeni fəlsəfi dərinlik gətir. Bu baxımdan “Sevmək” təkcə ədəbi nümunə deyil, ruhi ölçü, mənəvi meyar, insanlıq imtahanıdır.

Ümumilikdə Qəndab xanımın alim dəqiqliyi, şair həssaslığı ilə qələmə aldığı duyğuları, hiss və həyacanı sadəcə poetik miniatür deyil, insanın özünə, kainata və Yaradanına ünvanlanan mənəvi çağırışdır. Ən ali məqam – yaradılışa, oyanışa, hərəkətə olan sevgidir. Bu əsərlər bir daha sübut edir ki, Qəndab xanımın yaradıcılığında söz təkcə estetik vasitə deyil, həm də idrak, iman və mənəvi kamillik yolunun işığıdır. Sevginin kainat miqyasında poetik təcəssümüdür.

ALTINCI YAZI – ESSELƏR

Azərbaycan ədəbiyyatında esse janrı son illərdə təkcə bədii forma kimi deyil, həm də müəlliflərin daxili dünyasının, yaddaşının, fəlsəfi düşüncələrinin açıldığı mənəvi məkana çevrilmişdir. Bu mənada tanınmış ədəbiyyatşünas alim-şair Qəndab xanımın esseləri həm poetik dərinliyi, həm də psixoloji-fəlsəfi yükü ilə seçilən nümunələr sırasında öz layiqli yerini tutmuşdur. “Ətirli güllər” kitabında toplanmış esselər demək olar ki, al-əlvan rəngləri və xoş rayihəsinə görə əsl cənnət bağlarında bitən çiçəkləri xatırladır. Bu esselər həmin çiçəklər qədər gözəl və müxtəlifdir. Esselərin hamısını dönə-dönə (ağlaya-ağlaya) oxusam da, hamı üçün maraqlı ola biləcək bir neçəsi üzərindən fikirlərimi sizinlə bölüşürəm:

“Kölgələr arasında” (səh. 105)

“Kölgələr arasında” essesi oxucunu zahirî hadisələr aləminə deyil, daha çox insanın daxili aləminə, xatirə və hisslərin kölgəli qatlarına aparır. Burada zaman axını, məkan təsviri, təbiət mənzərələri bir məqsədə xidmət edir: insanın ruh halını, təkliyini, yaddaşını və varlıqla üz-üzə qalmasını göstərmək.

Mətn “*Yuxudan oyanan kimi Anamı xatırlayıram...*” (yaddaşdan başlayan yol) cümləsi ilə açılır. Bu cümlə sadəcə xatırlama aktı deyil, bütöv essenin ideya mərkəzidir. Ana obrazı burada həm real, həm də simvolik mənə daşıyır. Ana – başlanğıcdır, sığınacaqdır, həyatın köküdür. Qəndab xanım bu obrazı sadə nostalji vasitəsi kimi deyil, insanı həyata bağlayan mənəvi dayaqın simvolu kimi təqdim edir. Yuxu ilə oyaqlıq arasındakı keçid, gecənin səssizliyi, ehtiyatla açılan qapı – bütün bunlar essədə ruhun oyanışı kimi oxunur. Müəllif zahirî hərəkətləri minimal saxlayaraq daxili gərginliyi ön plana çəkir.

“GÜL ƏTİRLİ KİTAB”

Essedə təsvir olunan qış gecəsi adi mənzərə deyil. Dolu ayın **“hamiləliyinin son günlərini yaşayan qadının qarnına”** bənzədilməsi müəllifin poetik təfəkkürünün (onun alimliyi qələmə aldığı hər cümlədə “mən buradayam” deyir) bariz nümunəsidir. Ay burada həm işıq, həm gərginlik, həm də yaxınlaşan dəyişimin rəmzidir.

Qəndab xanım təbiəti yalnız fon kimi təqdim etmir. Təbiət insanın daxili halını əks etdirən güzgüyə çevrilir:

-Ay işığı üşüdür,

-Sükut qorxudur,

-Qırov həyatın donmuş məqamlarını xatırladır.

Ağ tüklü itin qırovun üstündə yumru kimi bükülməsi isə esse boyu ən təsirli simvollarından biridir. Bu obraz həyatın zəifliyini, qorunmaq ehtiyacını, instinktiv yaşamaq istəyini ifadə edir. İtin başını qaldırıb yenidən bükülməsi sanki insanın dünyaya baxıb, sonra yenə öz içinə çəkilməsi kimidir.

Sonluq daha ibarətamiz və maraqlıdır: **“... qaranlıq göy üzü Anamın toyuqsuz küməsi kimi ulduzsuz, bom-boş qalacaq, hər şey bitəcək, həyat duracaqdır!”**

“Kölgələr arasında” essesi səsdən çox sükut üzərində qurulub. Burada sükut boşluq deyil, mənalı pauzadır. Gecənin səssizliyi, hər kəsin yatması, təbiətin donuq görünməsi insanın öz varlığı ilə tək qalmasını şərtləndirir.

Müəllif bu sükutda qorxu yaratmır, əksinə, düşünmək üçün imkan açır. Ay işığının üşütməsi fiziki soyuqdan çox, ruhi

üşütmədir. Bu, insanın öz taleyi, keçmişi və gələcəyi ilə üzləşdiyi anın poetik ifadəsidir.

Esse nə tam hekayədir, nə də sırf lirika. Bu, düşünən, hiss edən, müşahidə edən insanın daxili monoloqudur. Alim təfəkkürü ilə şair duyumu burada bir nöqtədə qovuşur.

“Kölgələr arasında” Qəndab xanımın yaradıcılığında yaddaş, ana, təbiət və insan münasibətlərinin poetik-fəlsəfi təcəssümüdür. Bu esse oxucuya hazır nəticələr təqdim etmir; əksinə, onu öz xatirələri, öz kölgələri ilə üz-üzə qoyur.

Bu mətn sübut edir ki, əsl ədəbiyyat səs-küylü hadisələrdən deyil, sakit anların dərinliyindən yaranır. Qəndab xanımın essesi məhz bu səssiz dərinlikdə parlayan mənəvi işıqdır.

“Bir gün...” (səh. 106)

Qəndab xanımın “Bir gün...” essesi bədii düşüncənin dərin qatlarından süzülüb gələn, insanın öz iç dünyası ilə üz-üzə qalmasını şərtləndirən, psixoloji və mənəvi yükü son dərəcə güclü olan bir mətn kimi diqqəti cəlb edir. Bu esse ilk baxışda sevgi etirafı təsiri bağışlasa da, əslində daha geniş miqyaslıdır: insanın unutduqlarına, itirdiklərinə, gec dərk etdiklərinə yazılmış bir taleyazısıdır.

Əsərin mərkəzində “bir gün” anlayışı dayanır. Bu ifadə adi zaman göstəricisi deyil, gecikmiş vicdanın, oyanan yaddaşın və labüd peşmanlığın simvoludur. Müəllif “bir gün” deyərək oxucunu gələcəyə yox, əslində keçmişin içində gizlənmiş həqiqətə aparır. Bu “bir gün” mütləq gələcək, çünki insan nə

“GÜL ƏTİRLİ KİTAB”

qədər unutmğa çalışsa da, yaddaşın dərin qatlarında gizlənən sevgi və həqiqət gec-tez üzə çıxır.

Qəndab xanım essədə insanın özünü aldatmaq mexanizmini ustalıqla açır. **“Heç mən onu sevmirdim ki!”** cümləsi sadəcə inkardır; bu inkara nə qədər inanmağa çalışılsa da, mətn boyu hiss olunur ki, bu sözlər ruhu sakitləşdirmir. Müəllif göstərir ki, insan başqasını yox, daha çox özünü inandırmağa çalışır. Lakin zaman keçdikcə bu müdafiə mexanizmi dağılır və etiraf qaçılmaz olur.

Essədə poetik təsvirlər xüsusi yer tutur. Qara buludların arxasından çıxan günəş, tumurcuqdan qəfil açılan çiçək obrazları yaddaşın və hisslərin qəfil oyanışını simvolizə edir. Bu bədii detallar mətni quru etirafdan xilas edir, ona poetik nəfəs, estetik dərinlik qazandırır. Qəndab xanımın alim təfəkkürü ilə şair duyumu burada üzvi şəkildə qovuşur.

Mətnin fəlsəfi yükü xüsusilə **“ALLAH verəni, ancaq ALLAH alar”** fikrində cəmlənir. Bu cümlə esseyə ilahi ölçü gətirir və sevgini sadəcə insani hiss yox, ilahi əmanət kimi təqdim edir. Bu baxımdan “Bir gün...” yalnız sevgi haqqında deyil, həm də insanın taleyə, qismətə və ilahi ədalətə münasibəti barədə düşünməyə vadar edir.

Əsərin drammatizmi səs-küyə, patetikliyə söykənmir. Əksinə, sakit, pıçıltı ilə deyilən etiraflar daha təsirlidir. **“Mənsiz mənlə yaşayacaqsan”** fikri insanın daxilindəki parçalanmanı, özündən qaça bilməməsini açıq şəkildə ifadə edir. Bu, müasir insanın ən böyük faciələrindən biridir: tək qalmaq yox, öz içində tənha qalmaq.

Publisistik baxımdan esse cəmiyyət üçün də aktual mesajlar daşıyır. Qəndab xanım oxucuya demək istəyir ki, sevgi və dəyər itirildikdən sonra yox, vaxtında tanınmalıdır. Əks halda “bir gün”

gələcək, amma artıq gec olacaq. Bu fikir yalnız fərdi münasibətlərə deyil, insanın həyata, doğmalara, dəyərlərə münasibətinə də şamil olunur.

Ümumilikdə isə, “Bir gün...” Qəndab xanımın yaradıcılığında həm bədii, həm də mənəvi baxımdan mühüm mətnlərdən biridir. Bu esse oxucunu düşündürür, sarsıdır, öz yaddaşı ilə üz-üzə qoyur. O, oxucuya hazır cavablar vermir, əksinə, hər kəsi öz “bir gün”ü haqqında düşünməyə vadar edir. Məhz bu cəhəti ilə “Bir gün...” sadəcə oxunan yox, yaşanan bir esse təsiri bağışlayır.

“Çatdığı yer qaçdığı yerimiş!” (səh. 113)

Qəndab xanımın “Çatdığı yer qaçdığı yerimiş!” essesi zahirən sakit, lakin daxilən dərin psixoloji və metafizik qatlara malik bir mətn kimi oxucunu öz içinə çəkir. Bu esse yalnız bir yolun, bir hərəkətin təsviri deyil; bu, insanın həyat boyu qaçdığı həqiqətin, sonda yenə öz başlanğıcına – ana torpağa, ana qoxusuna, ana yaddaşına qayıdışının poetik etirafıdır.

Essədə yarpaq obrazı təsadüfi deyil. Yarpaq həm həyatın faniliyini, həm də insanın zamana təbə olan varlığını simvolizə edir. Yarpaqların torpağa düzülməsi – keçilmiş yolun üstündə sərilməsi – insanın öz taleyini özü üçün döşəməsi mənasını verir. Qəhrəman o yarpaqların üstü ilə addımladıqca, əslində öz yaddaşının, keçmişinin, duyğularının üzərindən keçir. Burada yol artıq coğrafi məkan deyil, daxili səyahətdir.

Mətnin emosional zirvəsi qaranlıqdan qaçış səhnəsidir. Qaranlıq – yadlıqdır, tənhalıqdır, insana doğma olmayan dünyadır. Qəhrəman qaranlıqdan qaçmaq istədikcə yol bitir, yarpaq tükənir. Bu nöqtədə Qəndab xanım həyatın

“GÜL ƏTİRLİ KİTAB”

paradoksunu ustalıqla təqdim edir: insan nə qədər uzaq qaçsa da, sonda qaçdığı yerin elə çatdığı yer olduğunu anlayır.

Küləyin səsi, nəm torpağın qoxusu, xəzəl qarışıq iy – bunlar fiziki təsvirlərdən çox, yaddaşın qapılarını açan duyğulardır. Və bu duyğuların içindən yüksələn nida:

“Anamın süd qoxusu!”

Bu nida essenin adı publisistik-fəlsəfi mətn olmaqdan çıxarılıb, onu müqəddəs ana mifologiyası səviyyəsinə qaldırır.

Qəndab xanım üçün ana anlayışı yalnız bioloji bağ deyil. Ana – həyatın başlanğıcı, sığınacaq, son dayanacaqdır. Günəşin “qırmızı telləri”nin aləmə yayılması ilə bu ana obrazı kosmik ölçü qazanır. Sanki ana yalnız bir insan deyil, kainatın özü, torpağın özü, yaradılışın özüdür.

“Demə, çatdığı yer qaçdığı yerimiş!” – bu cümlə essenin fəlsəfi yekunudur. İnsan həyat boyu ağırlardan, qorxulardan, taledən qaçır, lakin sonda anlayır ki, qaçdığı hər şey onu öz kökünə, öz mahiyyətinə aparır. Bu, həm barış, həm də təslimiyyət anıdır. Qəndab xanımın dili bu essədə son dərəcə axıcı, ritmik və poetikdir. Ellipsislər (“...”) düşüncənin davam etdiyini, sözlərin bitdiyi yerdə hisslərin danışdığını göstərir. Təkrarlar (“əyilir, əyilir... əriyir...”) qəhrəmanın torpağa, ana yaddaşına qarışmasını vizual və emosional şəkildə canlandırır.

“Çatdığı yer qaçdığı yerimiş!” essesi insanın taleyini ana qoxusunda, torpaq yaddaşında tamamlayan bir mənəvi etirafdır. Bu mətn oxucunu sarsıdır, düşündürür və sakitcə qucaqlayır. Həssas oxucu mətnlə qol-boyun olduqdan sonra için-için ağlayır. Qəndab xanımın janrından asılı olmayaraq, qələmə aldığı mətnlərin çoxu oxucunu ağlatmaqla yanaşı həm də düşündürür,

dünyaya açıq gözlə baxmağa çağırır. Həyatın heç də çoxlarının, ələxsus gənclərin böyük əksəriyyətinin düşündüyü kimi sadəcə zahirdə görünən parıltıdan ibarət olmadığını vurğulayır. Qəndab xanım bu esse ilə bir daha sübut edir ki, o, yalnız alim və şair deyil, həm də insan ruhunun ən gizli qatlarına enməyi bacaran dərin düşüncə sahibidir.

Bu esse oxunmur – yaşanır. Və oxucu hər sətirdə öz qaçışını, öz dönüşünü, öz “ana”sını tapır.

“Əsas məsələ” (səh. 126)

Qəndab xanımın “Əsas məsələ” essesi müasir publisistik düşüncənin ən ağırlı, eyni zamanda ən vacib mövzularından birini – insan şüurunun formalaşması, mərhəmət anlayışının təhrif olunması və tərbiyə məsuliyyətinin kimə aid olması məsələsini gündəmə gətirir. Bu esse yalnız bir müşahidənin bədii təqdimatı deyil, həm də oxucunu silkələyən dərin fəlsəfi və etik çağırışıdır.

Əsər müasir dövrün tipik informasiya mühitindən – sosial şəbəkədə yayılan bir videodan başlayır. Şir balasının körpə ceyranla “oynaması” kimi təqdim olunan bu görüntü ilk baxışda təbiətin maraqlı anı təsiri bağışlasa da, Qəndab xanım bu zahiri “şirinliyin” altındakı amansız həqiqəti ustalıqla açır. Şir balasının davranışı təbiətin vəhşiliyi deyil, onun təbiət qanunları ilə yaşamasıdır. Lakin insan bu görüntünü necə və hansı düşüncə ilə izləyir – məhz “əsas məsələ” burada başlayır.

Müəllif oxucunu sadəcə hadisəni seyr etməyə yox, düşünməyə məcbur edir: Niyə biz bu görüntüdə təcəbbülənirik? Niyə uşaqlara izah etmirik ki, təbiətdə

“GÜL ƏTİRLİ KİTAB”

mərhəmət anlayışı insanın düşündüyü formada mövcud deyil? Niyə “şirin video” adı altında vəhşi instinktləri romantikləşdiririk? Bu suallar essədə açıq şəkildə verilir və cavab yükü birbaşa oxucunun üzərinə qoyulur.

Qəndab xanımın publisistik ustalığı ondadır ki, o, heyvan davranışından insan cəmiyyətinə keçidi təbii və inandırıcı şəkildə qurur. Şirin ceyranı diri-diri yeməsi faktı ilə insanların müxtəlif coğrafiyalarda diri canlı yemə adətlərinə toxunması müəllifin düşüncə miqyasını genişləndirir. Burada məqsəd sensasiya yaratmaq yox, ikili standartları ifşa etməkdir: Biz birinə “vəhşi” deyib, digərinə “mədəni” deməyə hansı mənəvi haqlarla cəhd edirik?

Essədə valideynlərin, müəllimlərin və ümumilikdə cəmiyyətin üzərinə düşən məsuliyyət xüsusilə vurğulanır. **“Əsas məsələ onun nə öyrənməyi imiş...”** fikri mətnin ideya zirvəsidir. Müəllif açıq şəkildə bildirir ki, uşağı dünyaya gətirmək kifayət deyil, ona düzgün bilik, doğru baxış və həqiqi anlayışlar vermək lazımdır. Əks halda, uşaq gördüyünü yanlış şərh edir, reallığı təhrif olunmuş şəkildə qəbul edir. Müəllif bu məsələyə də özünəməxsus şəkildə münasibət bildirir: **“Əla tərbiyəli uşaq kimi yalnız ona öyrədilənləri öyrənmişdi...”** Necə öyrənmək, öyrətmək, tətbiq etmək məsələsi bütün zamanlarda həyatı əhəmiyyət kəsb etmiş və mədəni insanın, inkişaf etmiş cəmiyyətin, yüksək sivilisasiyanın göstəricisi olmuşdur. Müasir dövrümüzdə də ən aktual problemlərdən biri olan bu məsələyə olan mövcud münasibəti Qəndab xanım zərgər dəqiqliyi ilə hesablanmış bir cümlə ilə cavab şəklində verir (bildirir): **“... – Mən nə bilim, – deyir və gözlərini qapadır.”**

Qəndab xanımın dili sadə, lakin təsirli, üslubu isə həm elmi-publisistik, həm də bədii emosiyalarla zəngindir. Esse boyu müəllif oxucu ilə dialoq qurur, onu ittiham etmir, lakin məsuliyyətdən də azad buraxmır. *“Bəlkə özü günahkardır, hə, özü?!”* kimi ritorik suallar insanın vicdanına ünvanlanmış sarsıdıcı çağırışdır.

“Əsas məsələ” essesi, əslində, bir videonun yox, bir dövrün diaqnozudur. Bu, mərhəmətin yanlış anlaşıldığı, təbiətin romantikləşdirildiyi, uşaqların isə həqiqətlərdən qorunduğu bir cəmiyyətin portretidir. Qəndab xanım bu əsəri ilə oxucunu sadəcə məlumatlandırmır, onu mənəvi seçim qarşısında qoyur.

“Əsas məsələ” müasir Azərbaycan publisistikasında düşüncə dərinliyi, mövzu aktuallığı və etik cəsarəti ilə seçilən sanballı bir essedir. Bu yazı oxucunu rahat buraxmır, oxunduqdan sonra da insanın daxilində suallar doğurur. Və bəlkə də məhz buna görə, Qəndab xanımın dediyi kimi, əsas məsələ oxuduğumuz deyil, anladığımızdır.

“Unutmayım deyə...” (səh. 129)

Bu esse ilk baxışda şəxsi xatirə və etiraflar üzərində qurulmuş kimi görünür. Lakin mətni diqqətlə oxuduqda aydın olur ki, müəllif fərdi taledən çıxış edərək insan yaddaşının kollektiv ağrılarını, uşaqlıqdan daşınan travmaları və zamanın sağalda bilmədiyi yaraları sözə çevirir. Qəndab xanım burada həm alim düşüncəsi, həm də şair həssaslığı ilə çıxış edir.

Essədə diqqəti cəlb edən əsas məqamlardan biri müəllifin insanın varlığına münasibətidir. O, özünü “nəhəng, möhtəşəm bir tamın çox kiçik zərrəsi” kimi təqdim etməklə, insanın kainatdakı yerini dərk etməyə çalışan düşünən fərdin daxili

“GÜL ƏTİRLİ KİTAB”

monoloqunu yaradır. Bu yanaşma essenı sırf xatirə janrından çıxarıb fəlsəfi esse səviyyəsinə yüksəldir.

Müəllif hər şey arasında bağlar axtarır, lakin bu bağları tapmaq asan deyil. Burada insan idrakının məhdudluğu, sualların cavablardan çoxluğu açıq şəkildə hiss olunur. Qəndab xanım üçün düşünmək özü də bir ağrıdır – çünki düşünən ruh ilk əzabı da elə özü hiss edir.

“Bu dəfəki yaralarımı kimsəyə göstərməyəcəm...” – bu cümlə essenin psixoloji mərkəzini təşkil edir. Müəllif yaralarını nə başqasına, nə də “Sən” deyə müraciət etdiyi metafizik varlığa etibar edir. Çünki bu yaralar konkret zamana və şəxsə aid deyil; onlar yarım əsrlik uşaqlığın, susdurulmuş qorxuların, dilləndirilməmiş ağrıların izləridir. Qızılgül obrazı burada xüsusi semantik yük daşıyır. Ətirli qızılgüllərin içində gizlənən yaralar zahiri gözəlliklə daxili faciənin qarşıdurmasını yaradır. Bu, Qəndab xanımın simvolik düşüncə tərzinin bariz nümunəsidir.

Essedəki ilan obrazı sadəcə təhlükə deyil, uşaqlıq travmasının canlı metaforasıdır. Zəhərsiz, lakin qəfil hücum edən, nəfəs almağa macal verməyən bu varlıq insanın həyatında qəfil baş verən sarsıntıları xatırladır. Müəllifin bu epizodu son dərəcə real, eyni zamanda poetik dillə təqdim etməsi oxucuda güclü emosional təsir yaradır.

Bu səhnə oxucunu düşünməyə vadar edir: bəzən insanın həyatındakı ən dərin izlər məhz “zəhərsiz” sayılan, amma ruhda sağalmayan yaralardır.

“Unutmayım deyə...” ifadəsi essenin yalnız adı deyil, həm də onun fəlsəfi mahiyyətinə götürən bələdçidir. Qəndab xanım üçün unutmaq xilas deyil; əksinə, yadda saxlamaq insanın özünə və keçmişinə qarşı məsuliyyətidir. O, sağalmayan yaralarını divardan asmaq istəyir – yəni onları göz önündə saxlamaq, onlarla yaşamağı öyrənmək istəyir.

Bu yanaşma essenin tək-cə şəxsi etiraf deyil, həm də insan yaddaşına çağırış edən publisistik mətinə çevirir. Müəllif oxucuya demək istəyir ki, unutmaq asandır, amma xatırlamaq insanı insan edən əsas keyfiyyətdir.

“Unutmayım deyə...” essesi Qəndab xanımın yaradıcılığında yaddaş, ağrı və varlıq məsələlərinin yüksək bədii-estetik səviyyədə ifadəsidir. Bu mətn oxucunu sadəcə oxumağa deyil, öz daxili yaraları ilə üzləşməyə çağırır. Alim dəqiqliyi, şair həssaslığı və publisist cəsarəti bu essədə vəhdət təşkil edir.

Müasir Azərbaycan ədəbiyyatında elə qələm sahibləri var ki, onların yazdıqları yalnız estetik mətn deyil, həm də yaddaşın, ağrının və insan varlığının, düşüncənin, mahiyyətin poetik təcəssümü, bədii həllidir. Tanınmış ədəbiyyatşünas alim-şair Qəndab xanımın esseləri də məhz bu qəbildən olan, oxucunu sükutla düşünməyə, daxili hesabat verməyə sövq edən dərin fəlsəfi-psixoloji mətnlərdir.

Qəndab xanımın esseləri publisistik ruhla poetik ifadənin uğurlu sintezidir. Dil sadədir, lakin yüklüdür. Metaforalar süni deyil, təbii axardan doğur. Cümlələr uzun olsa da, oxucunu yormur; əksinə, düşünməyə vadar edir.

“GÜL ƏTİRLİ KİTAB”

YEDDİNCİ YAZI – HEKAYƏLƏR

Azərbaycan nəsrində elə mətnlər var ki, onlar hadisə danışmaqdan daha çox yaddaşı oyadır, oxucunu süjetin arxasınca yox, ruhun dərinliklərinə aparır. Qəndab xanımın “Ətirli güllər” kitabında yer alan hekayələri məhz belə mətnlərdəndir. Bu əsərlər zahirən sadə bir xatirə təsiri bağışlasa da, mahiyyət etibarilə ana obrazının, uşaqlıq dünyasının, evin, ailənin, ümumən Yer kürəsinin, dünyamızın, kənd həyatının və torpaqla bağlı mənəvi kodların poetik nəsrə ifadəsidir.

“Qaymaq gülü” hekayəsi (səh. 101-102)

Ədəbiyyatımızda ana mövzusu həmişə müqəddəs, toxunulmaz və dərin emosional çalarlarla təqdim olunub. Lakin bu mövzunu klişelərdən, sadə nostaljidən xilas edib fəlsəfi-psixoloji qatlara daşımaq hər yazara nəsib olmur. Tanınmış alim-şair Qəndab xanımın “Qaymaq gülü” hekayəsi məhz bu baxımdan diqqət çəkir: əsər ana ilə övlad arasındakı bioloji bağlılığı deyil, ruhi ayrılmanın və yetkinləşmənin ağrılı mərhələsini təsvir edir.

Müəllif uşaqlıq dövrü ilə bağlı həyətlərində çox gəzişmələr etsə də, Qəndab xanımının “Ətirli güllər” kitabında toplanmış janrından asılı olmayaraq, bütün digər mətnlərin böyük əksəriyyətində olduğu kimi “Qaymaq gülü” hekayəsinin də, əsasında Ana obrazı durur. Hekayənin süjetini ana-balanın gündəlik həyatda munadibəti, canlı dialoqu real kənd həyatının günəş rənginə bürünmüş adi bir günü təşkil edir. qaymaq gülü (qaymaq çiçəyi) burada sadəcə vasitədir. Tam əminliklə qeyd edirəm ki, qaymaq çiçəyi əvəzinə burada sarı toyuq cucələri və ya ala-bula qaz balaları olsa da, yenə mahiyyət dəyişməyəcəkdi. Ümumiyyətlə Qəndab xanımın təkcə bu kitabında deyil, bütün bədii yaradıcılığı boyu Ana kultu, Ana obrazı, qırmızı xətt kimi

keçir. Ana Azərbaycan ailəsinin sütunu kimi təqdim olunur. Onun yoxluğu, itkisi çox ağırdır. Praktiki olaraq faciə kimi, dözülməz ağrı kimi təqdim olunur.

Hekayənin girişində müəllif oxucunu öz daxili yaradıcılıq tarixçəsinə aparır. *“Mən hey yazardım...”* cümləsi təkcə fərdi etiraf deyil, yaradıcılığın fitri, təbii bir ehtiyac kimi təqdimatıdır. Qəndab xanım üçün yazmaq öyrədilən yox, yaşanan haldır. Təbiət – ağaclar, çiçəklər, göylər, quşlar – bu yaradıcılığın ilk ilham mənbəyidir. Bu baxımdan “Qaymaq gülü” həm də müəllifin poetik yaddaşının başlanğıc nöqtələrindən biridir. Hekayənin mərkəzində dayanan “qaymaq gülü” obrazı çoxqatlı semantikaya malikdir. O, sadəcə bir çiçək deyil:

- Torpağın süd ətridir – yeni ana torpağın bətnindən gələn saflıq;
- Ananın gül qoxusudur – analıq mərhəmətinin simvolu;
- Aylı gecələrin şirin yuxusudur – uşaqlıq xatirələrinin rahatlığı;
- Toxunmağa qıyılmayan sevgidir – müqəddəslik anlayışı.

Müəllifin *“Sizi elə sevdim ki, qoxlamağa qıymıram”* misrası sevginin ən ali mərhələsini ifadə edir: sahib olmaq istəməyən, qoruyan sevgi. Bu sevgi həm çiçəyə, həm anaya, həm də keçmişə ünvanlanır.

Kicik həcmli bir hekayədə ümumi mətnin təxminən 1/3-həcmində nəzmə yer verməsi Qəndab xanımın folklorə, milli-mənəvi dəyərlərimizə bağlılığının bariz nümunəsidir. Bu xalqımızın genetik yaddaşında möhkəmlənmiş dastançılıq ənənəsi ilə bağlı olan məsələdir.

“GÜL ƏTİRLİ KİTAB”

Qəndab xanımın yaradıcılığında ana obrazı təsadüfi deyil və “Qaymaq gülü” bu mövzunun ən səmimi təcəssümlərindən biridir. Hekayədə ananın səsi, ananın yoxluğu, ananın gündəlik həyatdakı adı, lakin müqəddəs varlığı xüsusi həssaslıqla təqdim olunur. *“Şəşim, ay şəşim...”* çağırışı artıq fiziki eşidilmək üçün deyil, xatirənin içində yaşamaq üçündür.

Ana burada həm real şəxsdir, həm də milli-mənəvi dəyərin daşıyıcısıdır. Onun kənd həyatındakı sadə mövcudluğu əslində bütöv bir mədəniyyətin yaşaması deməkdir.

“Qaymaq gülü” hekayəsinin dili son dərəcə təbii, axıcı və poetikdir. Qəndab xanım elmi-publisistik düşüncə tərzinə malik olmasına baxmayaraq, bu hekayədə nəsrli şeirə yaxınlaşdıran bir üslub nümayiş etdirir. Mətnin içində yer alan şeir parçası hekayənin emosional yükünü artırır, nəslrlə poeziya arasında sərhədi aradan qaldırır.

Bu üslub oxucunu mətnə kənardan baxan müşahidəçi yox, xatirənin iştirakçısına çevirir.

“Qaymaq gülü” hekayəsi Qəndab xanım yaradıcılığında xatirə-nəsrin parlaq nümunəsi kimi dəyərləndirilə bilər. Bu əsər nə böyük hadisələrdən, nə dramatik qarşıdurmalardan bəhs edir. Onun gücü sadəlikdə, səmimilikdə və milli ruhun incə detallarında gizlidir.

Bu hekayəni oxuyarkən oxucu anlayır ki, bəzən bir çiçək bütöv bir ömrü, bir ana isə bütün bir dünyanı ifadə edə bilər. “Qaymaq gülü” məhz belə bir dünyadır – ana qoxulu, torpaq dadlı, xatirə işıqlı bir dünya.

Hekayədə diqqətçəkən əsas məqamlardan biri də “ana” sözünün müxtəlif adlarla – “*Şəşim, ay şəşim...*” çağırışı – əvəzlənməsidir. Bu məqam Qəndab xanımın digər mətnlərində də var. Məsələn, “Süd qoxulu dünyam” essəsində belə bir məqam var. Böyük bacılar “mama” deyə çağırdığı halda, müəllif obrazı hər gün anaya başqa adlar verir. Bu, sadəcə uşaqlıq şıltaqlığı deyil. Bu, dilin doğmalığa yaratmaq gücünün nümayişidir. Ən təsirli məqam isə budur: ana ilk dəfə eşitdiyi bu adların mənasını bilməsə də, səsdən, intonasiyadan, ruhdan onu çağıranın öz övladı olduğunu dərhal anlayır. Bu, Qəndab xanımın ana-övlad münasibətini instinktiv, ilahi bir bağ kimi təqdim etməsinin bariz nümunəsidir.

“Qaymaq gülü” hekayəsi Qəndab xanımın nəsr yaradıcılığında həm xatirə ədəbiyyatının, həm də psixoloji-fəlsəfi nəsrin uğurlu nümunəsidir. Bu əsər ana mövzusunu sentimental çərçivədən çıxararaq onu insan yetişməsinin əsas mərhələsi kimi təqdim edir. Hekayə oxucunu ağlatmır – düşündürür; kövrəltmir – oyadır.

Bu baxımdan “Qaymaq gülü” tək-cə bir hekayə deyil, ana südü qədər təmiz, ayrılıq qədər acı, söz qədər əbədi bir ədəbi hadisədir.

“Evcik” hekayəsi (səh. 115-121)

Müasir Azərbaycan nəsrində uşaq dünyasının poetik-estetik həqiqətlərini incə psixoloji çalarlarla təqdim edən müəlliflər sırasında tanınmış ədəbiyyatşünas alim-şair Qəndab xanımın xüsusi yeri vardır. Onun “Evcik” hekayəsi ilk baxışda sadə, hətta məişət səviyyəsində görünən bir süjet üzərində qurulsa da, dərin qatlarda uşaqlıq xəyallarının, sosial mühitin və insan

“GÜL ƏTİRLİ KİTAB”

taleynin mürəkkəb mənzərəsini yaradan sanballı bədii nümunədir.

“Evcik” anlayışı hekayədə tək-cə balaca tikili, uşaqların qurduğu oyun məkanı deyil. Bu söz, əslində, uşağın özünə aid etdiyi ilk “mülk”, ilk “azad dünya” obrazıdır. Qəndab xanım evciyi uşaq psixologiyasının rəmzi kimi təqdim edir: burada uşaq özünü böyük dünyanın qaydalarından kənarda, azad və müstəqil hiss edir. Bu baxımdan “Evcik” uşaqlığın təmizliyi, saf arzuları və məsum xəyalları ilə assosiasiya olunur.

Hekayədə təsvir olunan məkan – evlərin arası, geniş düzənlik, yay aylarının səs-küylü, rəngarəng ab-havası – yalnız fon rolunu oynamır. Bu məkan uşaqların daxili aləmi ilə birgə nəfəs alır. Qızların toppuz-topplam arasındakı evciyi sanki balaca bir həyat modelidir: burada qaydalar var, münasibətlər var, hətta gizli “ictimai nizam” mövcuddur. Müəllif bu məkanı elə təsvir edir ki, oxucu uşaqların dünyasına kənardan baxmır, onun bir hissəsinə çevrilir.

Qəndab xanımın ədəbiyyatşünas kimi peşəkarlığı hekayənin psixoloji dərinliyində açıq-aydın hiss olunur. O, uşaqların davranışlarını romantikləşdirmir, eyni zamanda onları şablonlaşdırmır. Uşaq düşüncəsindəki saflıqla yanaşı, böyüklər dünyasından gələn təsirləri də incəliklə göstərir. Evciyin “müvəqqəti” olması, bir gün dağılması ehtimalı, uşaqlıq xəyallarının kövrəkliyinə işarədir.

“Evcik” hekayəsi yalnız nostalji duyğular doğurmur. Onun altında güclü sosial mesaj gizlənir. Uşaqların qurduğu bu balaca dünya, əslində, böyüklərin qura bilmədiyi harmoniyanın

simvoludur. Müəllif oxucunu düşünməyə vadar edir: nə üçün saf münasibətlər yalnız oyunlarda mümkündür? Nə üçün böyüdükcə insan bu sadəliyi itirir?

Bu suallar hekayəyə publisistik yük verir. Qəndab xanım sənətkar mövqeyindən çıxış edərək cəmiyyətə güzgülü tutur, amma bunu didaktik dillə yox, poetik və müşahidəçi üslubla edir.

Hekayənin dili sadə, axıcı və canlıdır. Xalq danışığı elementləri, uşaq təfəkkürünə uyğun ifadələr mətni süni bədii yüklərdən uzaqlaşdırır. Bu sadəlik, əslində, müəllifin ustalığının göstəricisidir. Çünki oxucu sadəliyin arxasında dərin mənalar hiss edir. *“Qızlar evcik-evcik oynamağı çox sevdilər. Onlar ev tikərdilər.”* və *“Oğlanlar heç vaxt evcik qurmazdılar, ...”* hekayədən təqdim etdiyim bu cümlələr əsas mahiyyəti açıb göstərir. Ailənin, evin, ocağın sahibi, qurana qadın olduğunu təbliğ edir ki, bu düşüncə və inam bizim söy-kokümüzə bağlı, min illərin ötəsindən boylanan inancımızdır. Folklorda da uyğun nümunələrə rast gəlirik. Bu məzmununda atalar sözlərimiz də var.

Qəndab xanımın “Evcik” hekayəsi Azərbaycan uşaq nəsrinin və ümumən müasir bədii düşüncənin dəyərli nümunələrindən biridir. Bu hekayə uşaqlığın unudulan səslərini, itirilmiş xəyallarını oxucuya yenidən xatırladır. “Evcik” həm bir uşaqlıq xatirəsi, həm də insan ömrünün kövrək bir mərhələsinə ucaldılmış bədii abidədir.

Bu baxımdan “Evcik” təkcə uşaqlar üçün deyil, böyüklər üçün də yazılmış hekayədir – çünki hər böyük insanın daxilində bir vaxtlar evcik quran bir uşaq yaşayır. Hekayədə təqdim olunan “Evcik” obrazı uşaqların hər gün yenisini qurub oyun oynadığı evciklərin, ailələrin yaşadığı evlərin özündə ehtiva etdiyi

“GÜL ƏTİRLİ KİTAB”

mənanın ötəsində bir anlam ifadə edir. Dərin düşünən oxucu Yer kürəsini xatırlayır.

“Evcik” hekayəsinin başlanğıcında oxucu uşaqlıq dünyasının sadə, lakin dərin fəlsəfəsini görür. Torpağın üstündə ağ daşlarla çəkilən xətlər, uşaqların “klas-klas” oynadığı evciklər – bunlar yalnız oyun deyil, gələcək həyatın ilk sınaqlarıdır. Qəndab xanım bu səhnələri nostalji xatirə kimi yox, insan ruhunun ilkin sığınacağı kimi təqdim edir. Müəllif göstərir ki, uşaq evcikləri dağılsa belə, onların yaratdığı mənəvi iz insanın yaddaşında silinmir.

Bu evciklərdə “dünya sonsuz, həyat əbədi” kimi hiss olunur. Lakin zaman keçdikcə həmin sadə dünya mürəkkəb həyat reallığı ilə əvəzlənir. Müəllifin dili ilə desək, insan böyüdükcə evciklər dağılır, amma onların həsrəti qalır. Bu həsrət hekayənin əsas ideya yükünü daşıyır.

Hekayənin mərkəzində dayanan qadın obrazı Qəndab xanımın nəsrində tez-tez rast gəlinən dərin psixoloji qatlara malikdir. O, zahirən sakit, gündəlik həyatın içində yaşayan bir insandır. Lakin daxili dünyası xatirələr, düşüncələr və susqun nisgillərlə doludur. Qadının gözlərini yumması, yuxuya dalması belə rahatlıq gətirmir; çünki yaddaş onu keçmişə aparır.

Müəllif bu obraz vasitəsilə qadın taleyinin klassik, amma həmişə aktual bir cizgisini göstərir: ana olmaq, övlad böyütmək, onları həyata yola salmaq və sonda ayrılıqla barışmağa məcbur qalmaq. Burada ana məhəbbəti patetik deyil, sakit və kövrək boyalarla verilir.

“Evcik” hekayəsində övladlar yalnız ailə üzvləri deyil, zamanın dəyişən simasının göstəriciləridir. Vüsalın, şöhrətin və digər adların çəkilməsi ailə bağlarının genişliyini göstərir. Onların biri-birindən, ata evindən uzaqda yaşaması müasir dünyanın reallığıdır. Telefonla əlaqə, kamera vasitəsilə evin üzərinə tutulmuş baxışlar – bunlar fiziki məsafəni azaltsa da, mənəvi boşluğu tam doldura bilmir.

Xüsusilə Alagöz obrazı hekayədə simvolik mənə daşıyır. Onun başqa ölkədə yaşaması, evlənilib İngiltərəyə köçməsi, italyan dili ilə ata evinə gəlməsi – bütün bunlar qloballaşan dünyanın milli-mənəvi dəyərlərlə toqquşmasını ifadə edir. Qadının gözlərinin uzaq bir nöqtəyə dikilməsi məhz bu ayrılığın, bu geri dönməzliyin bədii işarəsidir.

Qəndab xanımın hekayə dili sadə, lakin son dərəcə obrazlıdır. Təsvirlərdə təbiət detallarına – duman, günəş şüaları, yarpaqlar üzərindəki toz qatına xüsusi diqqət yetirilir. Bu detallar insan ruhunun vəziyyəti ilə vəhdətdə təqdim olunur. Hər bir məkan təsviri psixoloji vəziyyətin davamı kimi çıxış edir.

Müəllifin alim kimliyi mətnin dərin qatlarında hiss olunur: hər cümlə ölçülüb-biçilmiş, hər fikir fəlsəfi alt qatla zəngindir. Şair təxəyyülü isə hekayəyə lirizm, axıcılıq və duyğusal zənginlik qatır.

“Evcik” hekayəsi sadə bir həyat lövhəsi deyil, insan ömrünün mənəvi xəritəsidir. Bu xəritədə uşaqlıq evcikləri ilə gerçək evlər, sevinc ilə həsrət, yaxınlıq ilə uzaqlıq bir-birinə qarışır. Qəndab xanım oxucunu yüksək səsle danışmağa deyil, sakitcə düşünməyə, öz xatirələrinin evciklərinə baş çəkməyə çağırır.

“GÜL ƏTİRLİ KİTAB”

Bu hekayə göstərir ki, insan həyatda neçə evdə yaşasa da, ruhunun əsl evi yaddaşdır. “Evcik” isə həmin yaddaşın incə, kövrək və unudulmaz bədii ifadəsidir.

“Vağzal” hekayəsi (səh. 124-125)

Nəsrimizdə məkan anlayışı təkcə fiziki məhdudiyyət deyil, çox zaman fəlsəfi mənalara daşıyan, insanın daxili aləmini açan simvolik məkana çevrilir. Tanınmış alim-şair Qəndab xanımın “Vağzal” hekayəsi məhz bu baxımdan diqqətəlayiqdir. Əsər zahirən sadə bir məkandan — dəmir yolu vağzalından bəhs etsə də, əslində insan həyatının, zamanın, ayrılığın və yadlaşmanın dərin mənəvi qatlarını oxucuya açır.

Vağzal — Qəndab xanımın qələmində yalnız qatarların dayandığı yer deyil. O, insanların harasa getdiyi, haradansa gəldiyi, bəzən dayandığı, bəzən də dayanmağa macal tapmadan ötüb keçdiyi bir həyat kəsişməsidir. Müəllif vağzalını “bəlkə də bilinən şəbəkələrin ən sadəsi” kimi təqdim etsə də, bu sadəliyin altında mürəkkəb talelər, ziddiyyətli hisslər və sarsıdıcı səssizlik gizlənir.

Hekayədə diqqəti cəlb edən əsas cəhətlərdən biri insanların axını fonunda fərdin tənha qalmasıdır. Bir-birinə əks istiqamətdə yeriyən adamlar — tələsən, harasa çatmağa çalışan, gözləyən insanlar — hamısı bir nöqtədə toplaşsa da, heç kim heç kəsi görmür. Müəllif bu mənzərə ilə müasir insanın ən böyük faciəsini — kütlə içində təkliyi ustalıqla ifadə edir. **“Varlığını heç kəs fərq etmir”** cümləsi hekayənin ruhunu müəyyənləşdirən əsas ideya xəttinə çevrilir.

Qəndab xanım vağzalın səs palitrasını da xüsusi incəliklə işləyir. İnsanların danışdığı səsləri, qatarların hərəkət gurultusu,

qəfil mikrofon anonsu — bütün bunlar bir-birinə qarışaraq qəribə bir uğultu yaradır. Bu uğultu həyatın öz səsidir: bəzən qulaqbatırıcı, bəzən kəsici, bəzən isə insanın düşüncələrini yarıda qoyan bir axın. Ancaq bütün bu səs-küyün içində əsas qəhrəmanın eşitdiyi “Vağzal” melodiyası yalnız ona məxsusdur. Bu detal əsərin poetik qatını gücləndirir və fərdi duyumun kollektiv səs-küydə necə itib getdiyini simvolizə edir.

Hekayənin davamında ağ libaslı, telli-duvaqlı gəlin obrazı ilə qarşılaşırıq. Bu obraz həm həyatın başlanğıcı, həm də bitməz dövrəni simvolizə edir. Gəlinin birdən dayanıb illərlə yaşadığı evə, həyət-bacaya nəzər salması — keçmişlə bu gün arasında ani bir körpüdür. Ardınca ağ kəfənli tabutun görünməsi isə həyat və ölümün eyni məkanda, eyni anda mövcudluğunu göstərir. Qəndab xanım bu qarşıdurmanı pafossuz, sakit, lakin sarsıdıcı təsir gücü ilə təqdim edir.

Əsərin publisistik dəyəri ondadır ki, müəllif konkret bir hekayə danışmaqla kifayətlənmir, oxucunu düşünməyə vadar edir. Vağzal burada həm cəmiyyətin, həm də insan şüurunun güzgüsünə çevrilir. Kimlərsə həyatın içindən sürətlə keçib gedir, kimlərsə bir anlıq dayanıb geriye baxır, amma çox vaxt bu baxışları görən olmur. İnsanlar eyni məkanda olsa da, fərqli dünyalarda yaşayırlar.

Qəndab xanımın “Vağzal” hekayəsi dil baxımından da seçilir. Sadə, aydın, lakin dərin məna yüklü cümlələr oxucunu yormur, əksinə, onu mətnin içinə çəkir. Alim dəqiqliyi ilə şair həssaslığının vəhdəti bu hekayədə aydın hiss olunur. Məhz bu vəhdət əsəri adi bir nəsr nümunəsindən çıxarıb, fəlsəfi-publisistik düşüncə mətninə çevirir.

“GÜL ƏTİRLİ KİTAB”

Ümumilikdə “Vağzal” hekayəsi Qəndab xanımın yaradıcılığında insan taleyinə, zamanın amansız axınına və müasir həyatın ruhsuz ritminə yazılmış səssiz, lakin təsirli bir elegiyadır. Bu əsər oxucunu təkcə oxumağa deyil, dayanmağa, baxmağa və düşünməyə çağırır. Bəlkə də hekayənin əsas mesajı elə budur: həyat vağzalında hər kəs tələsir, amma insan özünü və başqasını görməyə bir an ayırmasa, ən vacib qatarı — insanlığını qaçıra bilər!

YEKUN

“GÜL ƏTİRLİ KİTAB”

SƏKKİZİNCİ YAZI – YEKUN

Müasir Azərbaycan ədəbiyyatında elə müəlliflər var ki, onların yaradıcılığı yalnız estetik zövq deyil, eyni zamanda mənəvi məsuliyyət, ictimai yaddaş və insani dəyərlərin daşıyıcısı kimi çıxış edir. Tanınmış ədəbiyyatşünas alim-şair Qəndab xanım da məhz bu cür sənətkarlardandır. Onun “Ətirli güllər” kitabı bütövlükdə müəllifin bədii dünyagörüşünü, estetik idealını və publisistik mövqeyini əks etdirən mühüm yaradıcılıq mərhələsi kimi qiymətləndirilə bilər.

“Ətirli güllər” sadəcə bir kitab adı deyil, rəmzi mənə daşıyan bədii konsepsiyadır. Bu ad altında toplanan mətnlər oxucuya həyatın müxtəlif çalarlarını – sevincini, kədərini, itkilərini, ümidlərini və yaddaş qatlarını təqdim edir. Qəndab xanım bu əsərlərində gül obrazını zahiri gözəllikdən daha çox, mənəvi saflığın, xatirənin, keçmişlə bu gün arasındakı incə bağların simvolu kimi təqdim edir. Hər “ətir” bir xatirədir, hər “gül” bir insan taleyi, bir duyğu, bir ömür parçasıdır.

Kitabın əsas dəyər göstəricilərindən biri müəllifin elmi təfəkkürlə bədii duyumun vəhdətini qoruyub saxlaya bilməsidir. Ədəbiyyatşünas alim kimi Qəndab xanım sözə məsuliyyətlə yanaşır, mətnin daxili strukturunu, semantik yükünü və ideya xəttini dəqiq qurur. Şair kimi isə o, bu elmi intizamı lirizm, duyğu dərinliyi və poetik ahənglə zənginləşdirir. Nəticədə oxucu qarşısında həm düşündürən, həm də hiss etdirən bir bədii bütövlük yaranır.

“Ətirli güllər” kitabında insan və zaman münasibətləri xüsusi yer tutur. Müəllif zamanın ötəri, lakin iz buraxan tərəflərini incə müşahidələrlə təqdim edir. Burada uşaqlıq xatirələri, ana obrazı,

vətən duyğusu, insanın daxili tənha dünyası, müharibənin və itkinin yaratdığı mənəvi sarsıntılar publisistik ruhda, lakin bədii incəliklə ifadə olunur. Qəndab xanım oxucunu hadisələrə kənardan baxmağa deyil, daxildən yaşamağa dəvət edir.

Publisistik baxımdan kitabın mühüm cəhətlərindən biri də onun ictimai-mənəvi çağırış gücüdür. Müəllif oxucunu laqeydliyə qarşı ayıq olmağa, insani dəyərləri qorumağa, yaddaşı itirməməyə səsləyir. Bu çağırış pafosla deyil, səmimi sözlə, həyatın özündən gələn faktura ilə edilir. Elə buna görə də “Ətirli güllər”dəki publisistika oxucunu yormur, əksinə, onu düşünməyə və öz daxilinə baxmağa vadar edir.

Yekun olaraq demək olar ki, “Ətirli güllər” Qəndab xanımın yaradıcılığının mənəvi-estetik xülasəsi, onun sözə, insana və zamana münasibətinin bədii ifadəsidir. Bu kitab müəllifin yalnız şair və alim kimi deyil, həm də vətəndaş mövqeyi olan ziyalı kimi obrazını tamamlayır. “Ətirli güllər” oxucu yaddaşında uzun müddət qalan, düşüncədə iz salan və ədəbiyyatımızın mənəvi xəzinəsinə dəyər qatan bir əsər kimi xüsusi əhəmiyyət daşıyır:

QƏNDAB

Oxudum, ağladım, hər bir sözündə
Hər kəlmə min məna daşıyır, Qəndab!
Sözü yaşadığca yaşayır sair,
Nəsillər deyəcək: – “Yaşayır Qəndab!”.

Tomrisin ruhudur coşar sözündə,
Nüşabə əməli yaşar sözündə,
Natəvan sərhədlər aşar sözündə,
Hər kəlmən butaya oxşayır, Qəndab!

“GÜL ƏTİRLİ KİTAB”

Ustac da nəşibin alıb butadan,
Söz demək mirasdır ona atadan,
Tanrım, bu Qəndabı qoru xatadan;
El üçün, xalq üçün yaşayır Qəndab!

Bu mənada Qəndab xanımın “Ətirli güllər” kitabı o taylı, bu taylı bütün müasir Azərbaycan publisistik-ədəbi düşüncəsinin parlaq nümunələrindən biri olaraq, həm bu günün, həm də gələcək oxucuların müraciət edəcəyi sanballı yaradıcılıq nümunəsi kimi dəyərləndirilə bilər. Bu silsilə yazımın (monoqrafiyamın) əvvəlki bölmələrində də dəfələrlə qeyd etmişəm; janrından asılı olmayaraq Qəndab xanımın bütün mətnləri öz poetikliyi, axıcılığı ilə seçilir. Onun folklorumuza, öz söy-kokümüzə bağlılığı hər kəlməsindən boylanır. Qəndab xanım o taylı, bu taylı bütöv Azərbaycanın tanınan, sevilən, seçilən qələm adamıdır. Şairlik ona Tanrı vergisi olsa da, alimliyi özünün yuxusuz gecələrin, bitib-tükənməyən ardıcıl və gərgin zəhmətin hesabına qazandığı uğurudur. Yolunuz daim açıq və gül-çiçək olsun, Qəndab xanım! Uğurlarınız bol olsun!

Sona qədər həmsöhbət olduğunuz üçün təşəkkür edirəm. Sağ olun.

Son

24 may 2024, Ağdam – 26 yanvar 2026, Bakı.

MÜƏLLİF HAQQINDA

“GÜL ƏTİRLİ KİTAB”

Zaur USTAC – Mustafayev Zaur Mustafa oğlu (1975)
AYB və AJB-nin üzvü, “Yazarlar” jurnalının baş redaktoru

ZAUR USTAC

ZAUR USTAC

(Mustafayev Zaur Mustafa oğlu)

Zaur Ustac 8 yanvar 1975-ci ildə Bakı şəhərində anadan olub. Ali təhsillidir. Qarabağ müharibəsinin iştirakçısı, ehtiyatda olan zabıtdır. Bədii-publisistik kitabların, metodiki-tədris vəsaitlərinin və balacalar üçün (ingilis dilindən) tərcümələrin müəllifidir. Əsərləri dünyada istifadə olunan əsas xarici dillərə tərcümə olunmaqda bərabər, əksər türk dillərinə də uyğunlaşdırılaraq yayımlanır. Xüsusilə kiçik yaşlı məktəblilər üçün ana dilimizdə olan öyrədici (“Gülünün şeirləri”, “Güllünün şeirləri”) şeirlərdən ibarət kitabları geniş oxucu kütləsinə tanış olmaqla (Cənubi Azərbaycanda “Tapmaca tap – rənglə”) yanaşı 2019-2020-ci təris ilindən etibarən Azərbaycanda məktəb və liseylərin məktəbhazırlıq qruplarında metodik tədris vəsaiti kimi istifadə olunur.

Zaur Ustac 1988-ci ildən indiyə qədər fasiləsiz olaraq dövrü mətbuatda dərc olunur, **50-dən artıq kitabın** müəllifidir. Bu **KİTABLARDAN**; “Oriyentir ulduzu”, “Dağ”, “Nəcəfi Elxan”, “Katren”, “40 gün-40 şeir” və “Şeir şəkillər” kitabları ölməz şəhidlərimizin əziz xatirəsinə həsr olunub. 2007-ci ildən özünün təsis etdiyi “Yazarlar” jurnalı, 2010-cu ildən isə “yazarlar.az” saytı idarəçiliyindədir.

Zaur Ustac AVMViB-nin, AJB-nin və AYB-nin üzvü, “Yazarlar” jurnalının baş redaktoru, MYK-nın icraçı katibidir.

Zaur Ustacın əsərləri 2011-ci ildən etibarən internet vasitəsi ilə bir neçə stabil və təhlükəsiz portalda yayımlanır, internetə çıxışı olan hər bir şəxs üçün əlçatandır.

“GÜL ƏTİRLİ KİTAB”

MÜNDƏRİCAT

Ön söz	3
Giriş	8
II – VII yazılar	18
Yekun	85
Müəllif haqqında	89

SERİYA: KİTAB HAQQINDA KİTAB

BAKİ - 2026

Mustafa Müseyiboğlu adına kitabxana

ZAUR USTAC

QEYDLƏR

Üzqabığının müəllifi: Gülü - Gülüzə Mustafayeva.

Mustafa Müseyiboğlu adına kitabxana

“GÜL ƏTİRLİ KİTAB”

Zaur Ustac (Mustafayev Zaur Mustafa oğlu)
“Gül ətirli kitab” (monoqrafiya)

Ön söz: Hacıxanım Aida
Redaktor: Günnur Ağayeva
Naşir: Tuncay Şəhrili

Kitab “Yazarlar”ın kompüter mərkəzində yığılıb,
“**JET PRINT ÇAP MƏRKƏZİ**”NDƏ çap olunub.
(“*Jet Print*”də *operativ xidmət: +994557232221*).
Təşkilati dəstək: www.ustac.az (qeyri-kommersiya).
Üzqabığının müəllifi: Gülü-Gülüzə Mustafayeva.
Kompüter tərtibatı: Tuncay Şəhrili.
Çapa imzalanıb: 26.01.2026.
Qiyməti: **PULSUZ**.
Kitab xeyriyyə məqsədi ilə nəşr olunub, heç bir
kommersiya marağı yoxdur.
Sayı: Məhdud sayda (kitabxanalar üçün).
E-kitab şəklində elektron variantı var.
Müəllif hüquqları qorunur.

Əlaqə: Tel: (+994) 70-390-39-93
E-mail: zauryazar@mail.ru F/b: [Zaur Ustac](http://Zaur.Ustac) .
<<<< WWW.YAZARLAR.AZ və WWW.USTAC.AZ >>>>